

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΜΠΕΛΕΖΟΥ
Λέκτορας Τμήματος Θεολογίας Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΠΡΟΚΛΗΣΗ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ
ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΠΝΕΥΜΑ
(Ἱστορικο-θεολογική προσέγγιση ἀπὸ πλευρᾶς Ἑρμηνευτικῆς)

ΑΘΗΝΑΙ 2002

Ἀνάτυπον
ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος
τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Τόμος ΛΖ'

Τιμητικὸν ἀφιέρωμα
εἰς

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΤΙΡΑΝΩΝ
ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ
ΧΡΑΝΑΣΤΑΣΙΟΝ

Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΠΡΟΚΛΗΣΗ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ
ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΠΝΕΥΜΑ
(Ίστορικο-θεολογική προσέγγιση από πλευράς Έρμηνευτικῆς)

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΜΠΕΛΕΖΟΥ

Λέκτορας Τμήματος Θεολογίας Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Τὸ γεγονός τῆς σωματικῆς παρέλευσης τοῦ Λόγου στὸν πλανήτη μας σφράγισε ἀνεξίτηλα τὴν ἀνθρώπινη Ἱστορία, χωρίζοντάς την —συμβατικά καὶ οὐσιαστικά— στὰ δύο. Συγχρόνως, ὄρισε γιὰ πάντα τὴν κοινότητα ἢ ὁποία προῆλθε ἀπ' αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ ἐπιβεβαιώνουν μὲ τὴ στάση τους τὴν Ἐνανθρώπηση ὡς «λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδάλου» (Ἦσ. 28,16· Ρωμ. 9,32-33), ὡς ἀφορμὴ ἀντιλογίας ἢ ἀπορρίψεως ἕως τῆς σήμερον. Εἴτε, λοιπόν, δέχεται κάποιος τὴν ἔνσαρκη ἐν Χριστῷ θεία παρουσία ὡς μυστήριο ἀπελευθερώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, ὡς μυστήριο προσωπικὸ καὶ καθολικὸ, σωτήριο καὶ ἀποκαλυπτικὸ, εἴτε τὴν ἀντιμετωπίζει σὰν κάτι ποὺ τὸν ἴδιο δὲν τὸν ἐγγίζει, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ δώσει κάποτε ἀπέναντί της τὴ δική του, θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ, ἀπάντηση. Ἀκόμη καὶ ὁ αὐστηρότερος κριτὴς θὰ δυσκολευόταν ν' ἀρνηθεῖ ὅτι ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς παρουσίας ἔχει μεταβληθεῖ —σὲ πανανθρώπινο πραγματικὰ ἐπίπεδο— ἢ ἐκ μέρους μας θεώρηση τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ κόσμου καὶ τῆς Ἱστορίας. Ἡ συγκεκριμένη θεώρηση, ἢ ὁποία προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν εὐεργετικὴ (ἔμμεση ἢ ἄμεση, περισσότερο ἢ λιγότερο συνειδητὴ καὶ ὁμολογούμενη) ἐπίδραση τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀκόμη καὶ ἐκεῖ ὅπου ἡ ἐξωτερικὴ του ἐνδημία δὲν εἶναι αἰσθητὴ, θὰ μπορούσε νὰ ἀποτυπωθεῖ στὰ ἐξῆς:

1. Ὁ Θεὸς φανερώνεται ὄχι ὡς ἐκδικητὴς ἢ ψυχρὸς κυριάρχης τοῦ Σύμπαντος, ἀλλ' ὡς Πατέρας καὶ Παράκλητος καὶ Ἀδελφός· ἔρχεται σὲ ἄμεση καὶ προσωπικὴ —σαρκί— κοινωνία μαζί μας, προνοεῖ καὶ σώζει τὸ πλάσμα Του ἐξ ἀπείρου ἀγάπης·

2. Ὁ ἄνθρωπος καταξιώνεται ὡς «εἰκὼν» Χριστοῦ καὶ θεὸς κατὰ Χάριν, ἐλεύθερος καὶ ἐνταυτῷ ὑπεύθυνος·

3. Ὁ κόσμος παύει νὰ ἀντιμετωπίζεται ὡς βέβηλος καὶ ἀπειλητικός· ἀγιάζεται, μεταμορφώνεται, καθίσταται Ἐκκλησία, «ἀρραβὼν» τῆς Καινῆς ἐν Χριστῷ Κτίσεως· καὶ

4. Ἡ Ἱστορία λαμβάνει νόημα, ἀρχὴ καὶ τέλος, δημιουργικὴ διάρκεια καὶ προοπτικὴ ἄλλου, ἀτελεύτητου παρόντος.

Βάσει τῶν προηγουμένων, οἰαδήποτε σοβαρὴ ἀναφορὰ ἢ συζήτηση σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορικότητα τοῦ σαρκωθέντος Λόγου ἀποκτᾶ μοναδικὸ ἐνδιαφέρον ὄχι μόνο γιὰ τὴ θεμελίωση καὶ τὴ δημιουργικὴ αὐτοκριτικὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας θεολογίας ἀλλὰ καὶ γενικότερα γιὰ τὴ μελέτη τῆς πορείας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, πού ἐδῶ καὶ δύο χιλιάδες χρόνια παρακολουθεῖ τὴν περιπέτεια τῆς πίστεως στὸν ἀπὸ Ναζαρέτ Μεσσία μὲ πολλαπλὲς συνέπειες¹. Τὸ ἐνδιαφέρον αὐτό, τὰ κίνητρα καὶ τὰ πολυειδῆ ἐκδηλώματά του ἀνὰ τοὺς αἰῶνες θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ παρακολουθήσουμε στὴ συνέχεια.

Α'. ΑΡΧΑΙΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Δυστυχῶς ἢ εὐτυχῶς, οἱ ἀρχαιότεροι μάρτυρες τῆς ἱστορικοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ, οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς τῆς Καινῆς Διαθήκης, δὲν ὑπῆρξαν στὶς ἀφηγήσεις τους ἐξαντλητικοί. Παρέδωσαν σ' ἐμᾶς μόνον ὅσα οἱ ἴδιοι καὶ τὸ Πνεῦμα ἔκριναν ἀπαραίτητα γιὰ τὴ σωτηρία μας. «Ἔστιν δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ» ἀπὸ τὴν ἐπίγεια ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ, «ἃ οὐκ ἔστιν γεγραμμένα», κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴ (Ἰωάν. 21,25 καὶ 20,30 ἀντιστοίχως), καὶ τὰ ὁποῖα παραμένουν γιὰ μᾶς ἀκόμη ἄγνωστα. Ἴσως, γιὰ νὰ συνειδητοποιοῦμε πὼς ἡ γνώση τοῦ προσώπου Του δὲν ἐξαρτᾶται ἀπ' τὰ δικά μας δεδομένα· ὅτι τὸ μέγεθος τῆς θείας συγκαταβάσεως ὑπερβαίνει τὰ ἀνθρώπινα μέτρα· ὅτι πάντοτε θὰ ὑπάρχει κάτι πάνω καὶ πέραν ὅσων γνωρίζουμε, ἐξ ὅσων εἶναι ἐφικτὸ νὰ μᾶς γνωσθοῦν.

Ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ὡστόσο, δὲν ἤλθε γιὰ νὰ μείνει ἄγνωστος, «ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ» (Ἰωάν. 1,31). Μὲ πολλὰς εὐκαιρίες «ἐφάνέρωσεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ» (Ἰωάν. 2,11). Κατ' ἐξοχὴν δὲ «ἐφάνέρωσεν ἑαυτὸν» (Ἰωάν. 21,1) Ἀναστάνα στοὺς Μαθητὲς οἱ ὁποῖοι συνιστοῦσαν τὴν πρώτη Ἐκκλησία, καθὼς γνωρίστηκε σ' αὐτοὺς «ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου» (Λουκ. 24,35), καθὼς τοὺς μετέδωσε «πνεῦμα ἅγιον» (Ἰωάν. 20,22) καὶ τοὺς ἀπέστειλε ὡς μάρτυρες Του «εἰς πάντα τὰ ἔθνη» (Λουκ. 24,47) «καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» (Πράξ. 1,8).

Παραταῦτα, ὑπῆρχαν πάντοτε ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἀρνοῦνταν τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων (πρβλ. Πράξ. 13,45· 18,6· 28,19) ἢ —τὸ χειρότερο— διέδιδαν πράγ-

1. Περισσότερα γιὰ τὴ θεολογικὴ ἀναγκαιότητα τῆς ἱστορικῆς ἐρευνας τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ βλ. στὸ ἔργο τοῦ J. P. Meier, *A marginal Jew: Rethinking the historical Jesus*, Vol. 1. The roots of the problem and the person, New York κ.ά. 1991, σελ. 199-200· πρβλ. J. Jeremias, *Ὁ Ἰησοῦς καὶ τὸ Εὐαγγέλιό Του* (μτφρ. Σ. Ἀγουρίδη), Ἀθήνα («Ἄρτος Ζωῆς») 1984 [=Βασικὲς Ἀγιογραφικὲς Μελέτες: 8], σελ. 103-111.

ματα ἀναληθῆ (πρβλ. *Ματθ.* 28,11-25). Ἄλλοι πάλι εἶχαν ἀρχίσει νὰ Τὸν ἐγκαταλείπουν σχετικὰ ἐνωρίς, σκανδαλισμένοι ἀπ' τὴν εὐθύτητα τῶν λόγων Του (βλ. *Ἰωάν.* 6,66), κι ἄλλοι, ἐπειδὴ ἡ ἀγάπη τους ἐστράφη τελικὰ στὸν «νῦν αἰῶνα» (*Β' Τιμ.* 4,10). Τότε καὶ πάλι ὁ βίος Του γινόταν ἄγνωστος κι ἀπείρως σκοτεινός. Σὲ μία τέτοια περίπτωση, ὅσες πληροφορίες κι ἂν συλλέξουμε γιὰ τὸ συγκεκριμένο πρόσωπο, ὅσες "ἱστορικὲς" γνώσεις κι ἂν ἀποκτήσουμε, ἐλλεῖπει τὸ μοναδικὸ κλειδί· κι αὐτό, διότι ἡ ἀλήθεια τοῦ προσώπου Του δίνεται σ' ὅσους ὀλόκληροι τῆς δίνονται, σὲ ὅσους ὄχι ἐν μέρει ἀλλ' ὀλόκληρη τὴν ἀγαποῦν. Ὁ Χριστὸς ἀπομένει ἐν τέλει ἄγνωστος ἐκεῖ ὅπου ἡ γνώση δὲν ἐκλαμβάνεται ὡς μετοχὴ ἀλλ' ὡς κατοχὴ· ἐκεῖ ὅπου τὴν ἀλήθεια ὑποκαθιστοῦν τὸ ἴδιον θέλημα, ἡ τεχνητὴ εὐσέβεια καὶ ἡ ἀπολυτοποίηση τῶν λογισμῶν· ἐκεῖ ὅπου ὁ καθεὶς κατασκευάζει τὸ δικό του Χριστό.

Στὴν τελευταία κατηγορία ἐμπίπτουν οἱ συγγραφεῖς Ἀποκρύφων περὶ Χριστοῦ διηγήσεων, Εὐαγγελίων κ.λπ. κειμένων ποὺ ἀνάγονται στοὺς πρώτους κιόλας χριστιανικοὺς χρόνους². Οἱ ἐν λόγῳ συγγραφεῖς θέλησαν νὰ συμπληρώσουν, μὲ τὸ δικό τους τρόπο, τὰ νομιζόμενα ἀπ' αὐτοὺς «κενὰ» στὶς γνώσεις τους περὶ τοῦ Ἰησοῦ. Οἱ προτιμήσεις τους, ὅμως, στρέφονταν στὴ σκιά κι ὄχι στὸ φῶς τοῦ προσώπου Του, στὴν ἱκανοποίησι μιᾶς ἐξωτερικῆς περιέργειας κι ὄχι στὴν ἀληθινὴ γνώση τοῦ Κυρίου, τὴν κοινωνία δηλαδὴ μαζί Του. Ὡσὰν τοὺς ἀνώριμους ἐκείνους ἐφήβους ποὺ δὲν μποροῦν νὰ συμφιλιωθοῦν μὲ τὸν ἑαυτό τους, μὲ τὸ σῶμα τους, μὲ τὴν καθημερινὴ πραγματικότητα, κατέφευγαν σὲ θλιβερὲς φαντασιώσεις γιὰ τὸ θεανθρώπινο πρόσωπο τοῦ Λόγου. Ἐπλαθαν ψευδεῖς εἰκόνες καὶ διδασκαλίες, οἱ ὁποῖες προσφέρονταν στὸ νὰ ἐξωραΐζουν τὴν πνευματικὴ τους καχεξία, νὰ ὑπερ-αναπληροῦν τὴ σωτηριολογικὴ τους ἀνασφάλεια, τὴ φιλοδοξία τους ν' ἀναδειχθοῦν αὐτομάτως σὲ νέους Ἀποστόλους καὶ Εὐαγγελιστές. Καρπὸς τῆς ἀκηδιώσεως τους καρδιάς ἦταν ἡ καλλιέργεια τῆς μυθοπλασίας, εὐσεβοφανεῖς ἱστορίες μὲ χαρακτήρα φλύαρο καὶ ἀπελπιστικὰ ρηχό, ἀφηγήσεις ἄρρωστες, συμπλεγματικὲς, ἀντιστορικὲς. Μία ἀπλὴ παραβολὴ τῶν Ἀποκρύφων μὲ τὰ κανονικὰ Εὐαγγέλια θὰ μπορούσε πολὺ εὐκόλα νὰ ἀποκαλύψει στὸν ἐχέφρονα ἀναγνώστη ποιὰ ἦταν τὰ ἀπώτερα ἢ τὰ νεφελώδη κίνητρα τῶν παλαιῶν ἀποκρυφογράφων· θὰ ἐπιβεβαίωνε τὰ σοφὰ κριτήρια τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ξεχώρισε τὰ δικά της βιβλία, στοιχειοθέτησε δέ, μὲ λόγο ἀπλό καὶ περιεκτικό, τὴ γραπτὴ τῆς μαρτυρία γιὰ τὸν Ἰδρυτὴ τῆς σὲ πλήρη συμφωνία μὲ τὴν ἱστορικὴ τῆς αὐτοσυνειδησία.

2. Περισσότερα περὶ αὐτῶν βλ. στὸ Ἰ. Καραβιδοπούλου (ἐκδ.), *Ἀπόκρυφα χριστιανικὰ κείμενα*, Α': *Ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια*, Θεσσαλονίκη (ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ) 1999 [=Βιβλικὴ Βιβλιοθήκη: 13].

Ἡ χριστιανικὴ κοινότητα —οφείλουμε ἐδῶ νὰ τὸ ὑπογραμμίσουμε— εἶχε θέσει εὐθὺς ἐξαρχῆς ὡς βάση τοῦ κηρύγματός της τὸν ἱστορικῶς ἐνανθρωπήσαντα, τὸν ἱστορικῶς παθόντα καὶ ἀναστάντα Λόγο τοῦ Θεοῦ· εἶχε καταστήσει τὸ μυστήριον τῆς ἐν σαρκὶ Οἰκονομίας Του κέντρο τῆς ὅλης ζωῆς καὶ θεολογίας της. Δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία πῶς, ἐὰν ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία ἀπέρριπτε ποτὲ τὴν παραπάνω βάση, τὸν ἀκρογωνιαῖο λίθον τῆς πίστεώς της, θὰ αὐτοκατηργεῖτο· ἂν ἔπαυε νὰ ὁμολογεῖ «Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα», ὅπως ἐπισημαίνει ὁ ἀγαπημένος Μαθητῆς Ἰωάννης, θὰ εἶχε ὀλοκληρωτικὰ παραδοθεῖ στὸ πνεῦμα τοῦ «ἀντιχρίστου» (Α' Ἰωάν. 4,2-3). Ἀντιθέτως, πολλὰ εἶναι ἐκεῖνα ποὺ πιστοποιοῦν τὴν ἀδιάπτωτη συνέπεια τῆς Ἐκκλησίας τῶν πρώτων αἰώνων πρὸς τὸ μυστήριον τοῦ «διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν» σαρκωθέντος καὶ ἐν-ιστορήσαντος³ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅπως:

1. Ὁ διαρκῆς αὐτοπροσδιορισμὸς της στὸ πλαίσιο τῆς θείας Εὐχαριστίας, ὅπου διαδηλώνεται ἡ —Σώματι καὶ Αἵματι— πραγματικὴ παρουσία Του καὶ ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἀνακεφαλαιωτικὴ ἐν Αὐτῷ μνημόνευσις τῆς θείας Οἰκονομίας, τῆς συγκαταβάσεώς Του δηλαδὴ πρὸς ἡμᾶς καὶ «πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενημένων, τοῦ Σταυροῦ, τῆς τριήμερου Ἀναστάσεως κ.ο.κ.» (κατὰ τὴν *Εὐχὴ τῆς Ἀναμνήσεως* στὴ θεία Λειτουργία).

2. Ἡ φύσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς «παραδόσεως», σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Ζῶν Κύριος δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν παραδιδόμενον ἡμῖν «ἐν Πνεύματι», διὰ τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος καὶ τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας.

3. Τὸ «ἱστορικὸ» ἐπιχείρημα τῆς «διαδοχῆς» τῶν Ἀποστόλων, ὡς αὐτοπτῶν καὶ αὐτήκων μαρτύρων τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ ἡ ἀξιοποίησή του γιὰ τὴ διαφύλαξιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος.

4. Ἡ βίωσις τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, ὡς ἐγκαρτέρησις τῶν Μαρτύρων, ἀφ' ἐνός, καὶ ὡς καθημερινὴ ἀσκήσις ἀγάπης ἐκ μέρους τῶν πιστῶν, ἀφ' ἑτέρου.

5. Ἡ ἐντυπωσιακὴ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὄχι ὡς ἐφαρμογὴ ἀφηρημένων κοινωνικῶν ἰδεῶν ἢ ψυχαναγκαστικῶν παρορμήσεων, ἀλλ' ὡς καρπὸς ὁμολογίας καὶ προσωπικῆς μαρτυρίας Ἰησοῦ Χριστοῦ, παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν «ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου» καὶ ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν καὶ

6. Ἡ λειτουργικὴ διαίρεσις τοῦ χρόνου σὲ ἐτήσια, ἐβδομαδιαία καὶ ἡμερήσια βάση, ἡ διαμόρφωσις ἐορτῶν καὶ ἀκολουθιῶν μὲ ἄξονα τοὺς μεγάλους σταθμοὺς τοῦ ἐπίγειου βίου τοῦ Κυρίου, οἱ ὅποιοι ἀποτυπώνονται προοδευτικὰ σὲ σύνολον τὴν Χριστιανικὴν Τέχνην.

3. Τὸν ὄρο αὐτὸ εἰσηγούμεσθε στὸ ἄρθρον μας: «Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ χρονολόγησις τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὡς ἔκφρασις χριστοκεντρικῆς Ἑρμηνευτικῆς», *Πρακτικὰ Διεθνοῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου «Ὁ Χριστὸς στὸ κήρυγμα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: 2000 χρόνια χριστιανικῆς ζωῆς, ἱστορίας καὶ πολιτισμοῦ»*, Βέροια 2000, σελ. 223-246, 242.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν ἐν προκειμένῳ, σὲ σχέση καὶ μὲ ὅσα προαναφέραμε, κείμενα ἀρχαίων Ἀπολογητῶν Πατέρων, οἱ ὅποιοι καλοῦνταν —σὺν τοῖς ἄλλοις— ν' ἀντιμετωπίσουν τὴν ἔντονη κριτικὴ τῶν Ἐθνικῶν σὲ βάρος τοῦ Χριστιανισμοῦ. Στὸ πλαίσιο τῆς παραπάνω κριτικῆς ἀξίζει, ἐν πρώτοις, νὰ σημειωθεῖ ὅτι οὐδέποτε ἐτέθη ζήτημα ἱστορικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ. Στρατευμένοι Ἐθνικοὶ συγγραφεῖς ἀρνοῦνταν, καθὼς ἦταν ἀναμενόμενο, τὴ θεία φύση τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἐκ Παρθένου Γέννηση ἢ τὴν Ἀνάστασή Του, ἀμφισβητοῦσαν τὴ νομιμότητα τῆς νέας θρησκείας (σὲ σύγκριση μὲ τὴν παλαιὰ καὶ τὴν ἐπίσημη κρατικὴ ἰδεολογία), διακωμωδοῦσαν τὴν πίστη τῶν Χριστιανῶν σ' ἓναν Σωτῆρα ἐβραϊκῆς καὶ ταπεινῆς καταγωγῆς, ἀνακάλυπταν διαρκῶς “διαφωνίες” καὶ “ἀντιφάσεις” μεταξὺ τῶν Εὐαγγελιστῶν· ποτέ, ὡστόσο, δὲν ἀρνοῦνταν —ὅσο κι ἂν αὐτὰ τοὺς ἐνοχλοῦσαν— τὴν ἱστορικὴ Του παρουσία ἐπὶ τῆς γῆς ἢ τὸν ἐπονειδιστὸ σταυρικὸ Του θάνατο⁴. Κατηγοροῦσαν μάλιστα τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Ναζωραίου ἐπὶ ἀθεότητι⁵, καθὼς ὁ Θεὸς τοὺς δὲν ἀνῆκε στὸ στερέωμα τῶν γνωστῶν θεῶν, ἀλλὰ στὸν κόσμον τῶν θνητῶν, τῶν ἀδύναμων καὶ ταπεινῶν· τοὺς φαινόταν ἀσήμαντος κι ἀγράμματος, ἄνθρωπος κοινός, κατάδικος ἄξιος καταφρονήσεως. Οἱ ἴδιοι, ἀκόμη, ἀπέδιδαν στοὺς Χριστιανούς μικρόνοια κι ἔλλειμμα κοινωνικότητας, ἐπειδὴ οἱ τελευταῖοι, πιστοὶ στὸν Κύριό τους, ζοῦσαν μακριὰ ἀπ' τὴν κακία καὶ τὴν πονηρία τοῦ κόσμου τούτου, ἐπειδὴ ἀγωνίζονταν νὰ εἶναι «ἐν τῷ κόσμῳ» κι ὄχι «ἐκ τοῦ κόσμου» (Ἰωάν. 15,15-16· 17,12). Ἡ προμνημονευθεῖσα κριτικὴ, ἂν κι ἄδικη, προϋποθέτει πάντως τὴν ἱστορικότητα τοῦ Ἰησοῦ, ἀρκεῖ μάλιστα γιὰ νὰ συνειδητοποιήσῃ κανεὶς τὴν ἀπόσταση τῶν “θεῶν” τῶν Ἐθνικῶν —παρ' ὅλα τους τὰ πάθη καὶ τὰ ἐλαττώματα!— ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη κατάσταση, τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴν Ἱστορία.

4. Βλ. σχετικῶς τὸ δημοσιευμένο περὶ τὸ 178 μ.Χ. ἔργο τοῦ Ἐθνικοῦ φιλοσόφου Κέλσου Ἄληθης λόγος, τοῦ ὁποίου τίς κατηγορίες κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπιχειρεῖ, περὶ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰ., νὰ ἀνασκευάσει ὁ Ὀριγένης (Κατὰ Κέλσου, ἰδίως τόμ. α'-β', PG 11, 652-918)· πρβλ. Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου, Βιβλίον ἐπιστολῶν Δ', κζ', κη' καὶ λα', PG 78, 1080-1081 καὶ 1084 ἀντιστοίχως. Ἀκόμη καὶ στὸ ἔργο τοῦ Λουκιανοῦ Περὶ τῆς Περεγρίνου τελευτῆς, ποὺ χρονολογεῖται πρὸς τὸ τέλος τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ., ὁ Χριστὸς ἀποτελεῖ πρόσωπο ὑπαρκτὸ καὶ ταυτίζεται μὲ τὸν «μέγαν... ἐκεῖνον... ἄνθρωπον τὸν ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἀνασκολοπισθέντα» (11), τὸν «ἀνεσκολοπισμένον ἐκεῖνον σοφιστὴν» (13), τὸν ὁποῖον προσκυνοῦν καὶ μιμοῦνται οἱ Χριστιανοί (C. Locobitz [ἐκδ.], *Luciani Samosatiensis Opera* III, Leipzig 1913, σελ. 274 καὶ 275 ἀντιστοίχως). Χαρακτηριστικὴ, τέλος, εἶναι καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ αὐτοκρατορεύσαντος μεταξὺ 361 καὶ 363 Ἰουλιανοῦ γιὰ τὸ ἱστορικὸ πρόσωπο τοῦ «Γαλιλαίου» Ἰησοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε —κατ' ἐκεῖνον— ζῆσει πρὸ τριακοσίων ἐτῶν, καὶ δὴ «ἐργασάμενος παρ' ὄν ἐξῆς χρόνον οὐδὲν ἀκοῆς ἄξιον» (Κατὰ Γαλιλαίων, Λόγος α', ἐκδ. Loeb, London 1961, τ. III, σελ. 376).

5. Βλ. Ἰουστίνου τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος, Ἀπολογία Β' 6 καὶ 46, PG 6, 336 καὶ 397 ἀντιστοίχως.

Στὴν ἀντίπερα, λοιπόν, ὄχθη τῶν αἰτιωμένων τοὺς Χριστιανοὺς Ἐθνικῶν ἴσταντο οἱ Ἀπολογητές, συγγραφεῖς οἱ ὁποῖοι ὑπογράμμιζαν μὲ τὸ ἔργο τους τὰ ἐξῆς: Ἐπρεπε ὁ Θεὸς νὰ γίνῃ ἀνθρωπος, διότι οὐδεὶς ἄλλος ἦταν σὲ θέση μετ' αὐθεντίας, «ὡς ἐξουσίαν ἔχων» (Μάρκ. 1,22), νὰ μᾶς διδάξῃ ἀκριβῶς τὰ τοῦ Πατρὸς, «εἰ μὴ ὁ Υἱὸς» (Ματθ. 11,27· Λουκ. 10,22)· γιατί χωρὶς τὴ σωτηριώδη ἐν Αὐτῷ Οἰκονομία κινδυνεύαμε ν' ἀπομείνουμε ὄντως «ἄθεοι»⁶. Ὁ Λόγος ἀνέλαβε ἔτσι νὰ γίνῃ Διδάσκαλός μας ἐντὸς τοῦ πεδίου τῆς Ἱστορίας, Διδάσκαλος μὲ σχέδιο γιὰ τὸ ὁποῖο μίλησαν ἐν Πνεύματι ἀγίῳ οἱ Προφῆτες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, «σπερματικῶς» δὲ οἱ σοφοὶ τῶν Ἐθνῶν⁷. Ἐποίησε ἀκόμη Μαθητὲς καὶ Ἀποστόλους, οἱ ὁποῖοι μὲ λόγους καὶ μὲ ἔργα διαδήλωσαν τὴν ἱστορικότητα τῆς παρουσίας Του. Δι' Αὐτοῦ γνωρίσαμε τὴν ἀλήθεια, εἰσήλθαμε στὴ θεογνωσία, καὶ δι' αὐτῆς —βεβαίως— στὴν ἀληθῆ ἀνθρωπογνωσία καὶ τὴν ἐπίγνωση τῆς ἐν τῷ κόσμῳ κλήσεώς μας, ἡ ὁποία ἔγκειται στὸ νὰ «περιπατήσωμεν... ἐν καινότητι ζωῆς» (Ρωμ. 6,4) καὶ ν' ἀγαπήσουμε τὸν ἀνθρωπο καθὼς ὁ Θεὸς «ἠγάπησεν ἡμᾶς» (Α' Ἰωάν. 4,10). Τότε, ὅπως Ἐκεῖνος ἔγινε «ὁ οὐκ ἦν δι' ἡμᾶς» (: Κάθισμα Ὁρθρου Χριστουγέννων), καὶ ἀχώρητος στὶς κατηγορίες τῆς κατ' ἀνθρωπον ἠθικῆς καὶ θεολογίας, λαμβάνουμε κι ἐμεῖς τὸ χάρισμα νὰ γίνουμε μέτοχοι ἄλλης βιοτῆς, «γένος καινόν»⁸, πολῖτες δύο κόσμων πού συναντῶνται στὸ πρόσωπό Του: ἐπίγειου καὶ ἐπουράνιου, μάρτυρες ζωντανοὶ τοῦ ἱστορικοῦ Του «παραδείγματος».

Τέτοιου εἴδους μάρτυρες —μὲ ὅλη τὴ σημασία τοῦ ὄρου— ἀξιῶνονταν νὰ γίνουν ἐν τέλει οἱ Χριστιανοὶ (ἀπὸ τὸν Πρωτομάρτυρα Στέφανο μέχρι καὶ τοὺς ἐπ' ἐσχάτων Μάρτυρες τοῦ Χριστιανισμοῦ), ἀποδίδοντας στοὺς διώκτες τους τὸν βαρὺ φόρο τῆς ὁμολογίας ἐνός Θεοῦ ὁ ὁποῖος «ἐφανερώθη ἐν σαρκί» (Α' Τιμ. 3,16). Προτιμοῦσαν τὴν προσωπικὴ θυσία ἀπὸ μιὰ καθησυχαστικὴ καὶ κοινωνικο-πολιτικῶς «ὀρθή» θρησκευτικὴ μετὰ στοιχεῖα ἐσωτερισμοῦ, διανοητισμοῦ καὶ συναισθηματισμοῦ, ἥτοι μακρὰν τῆς Ἱστορίας. Ἐπωμίζονταν οἱ ἴδιοι τὸ κόστος γιὰ τὴν ἐνδο-ιστορικὴ πρόκληση τοῦ Θεοῦ τους, ὁ Ὅποιος δὲν προσπερνᾷ τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ τὰ ἀναλαμβάνει καὶ τὰ σώζει.

Κατὰ τοὺς χρόνους πού ἀκολούθησαν, οἱ Πατέρες τῆς Ὁρθόδοξης Καθολικῆς Ἐκκλησίας (σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση) ἀγωνίστηκαν νὰ διαφυλάξουν τὸν «ὄλο Χρι-

6. Βλ. Ἰουστίνου, Ἀπολογία Α' 13, PG 6, 345.

7. Βλ. Ἰουστίνου, Ἀπολογία Α' 31-39, Β' 8 καὶ 13, PG 6, 376-388, 457 καὶ 465 ἀντιστοιχῶς. Περὶ τοῦ «σπερματικοῦ λόγου» βλ. Α. Yannoulatos, *Various Christian Approaches to the other Religions (A Historical Outline)*, Athens («Πορευθές») 1971, σελ. 14-16· ἐπίσης, τοῦ ἰδίου, «Χριστιανισμός: Ὁ Χριστιανισμός ἐναντι τῶν ἄλλων Θρησκειῶν», *Εκπαιδευτικὴ Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*, τόμ. 21: Οἱ Θρησκεῖες, Ἀθήνα («Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν») 1992, σελ. 423-427, ἰδιαιτ. 424 καὶ 426.

8. Πρὸς Διόγνητον ἐπιστολὴ Ι, ἐκδ. Η. Ι. Μαργου, Paris 1965 [=Sources Chrétiennes; 33], σελ. 52.

στόν» (totus Christus), τὸ πλήρωμα τοῦ ἱστορικῶς Ἐνανθρωπήσαντος, τὸν τέλειο Θεὸ καὶ ἄνθρωπο. Δὲν ἐπέλεξαν τὴν “εὐκόλη λύση”, ν’ ἀναζητήσουν δηλαδὴ σ’ Αὐτὸν ἕναν “καλὸν ἄνθρωπο” ἢ ἕνα “πνευματικὸ” καὶ ὑπερφυσικὸ πρότυπο, μιὰ θεία δύναμη, ἀδιάφορη γιὰ τὸν παρόντα κόσμον, ἀσυγκίνητη ἀπὸ ὅτιδήποτε ἀφορᾷ τὸ μέλλον του. Ὅθεν καὶ ἐν μέσῳ Οἰκουμενικῶν Συνόδων πολλαπλῶς διακήρυξαν πῶς, ἂν ὁ Θεὸς δὲν οἰκειώθηκε σωματικῶς - ἱστορικῶς τὴν ἀνθρωπότητα, τότε καθίσταται ἔωλη οἰαδήποτε περὶ Θεοῦ, περὶ σωτηρίας, ἀνθρώπου καὶ Ἐκκλησίας διδασκαλία μας. Ἡ μάχη τῆς θεολογίας μὲ τὴ δοκητικὴ, τὴ μονοφυσικὴ, τὴ μονοθελητικὴ ἢ τὴν εἰκονοκλαστικὴ ἐκδοχὴ ἑνὸς Θεοῦ ἐξώκοσμου, ἀπόλυτου καὶ ὑπερβατικοῦ (στὸν ἀντίποδα τοῦ Μοναρχιανισμοῦ, τοῦ Ἀρειανισμοῦ ἢ τοῦ Νεστοριανισμοῦ, πού ὑποβίβαζαν τὴ θεϊκὴ ὑπόσταση τοῦ Λόγου), ὑπῆρξε, σὲ τελικὴ ἀνάλυση, μάχη γιὰ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴ δυνατότητα τῆς σωτηρίας του ὡς ὅλου⁹. Ὁ μετ’ ἐμφάσεως τονισμὸς τῆς τελείας ἐνώσεως ἐν Χριστῷ θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως «ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως» (κατὰ τὸν περίφημο δογματικὸ Ὅρο τῆς Δ’ Οἰκουμενικῆς Συνόδου) ὑπογραμμίζει τὴν ἀνεπανάληπτη ἐκπροσώπηση στὸ πρόσωπό Του τόσο τῆς θεότητας ὅσο καὶ τῆς ἀνθρωπότητας, ἢ ὅποια σώζεται ἔτσι ὀλοτελής. Ἄν δηλαδὴ Ἐκεῖνος ἔζησε τ’ ἀνθρώπινα στὴν πιὸ ἀκέραιη ἔκφρασή τους, τότε κι ἐμεῖς ἐν Αὐτῷ δὲν ὀφείλουμε ἀπλῶς, ἀλλὰ χαριτωνόμαστε νὰ ζήσουμε ὅπως Ἐκεῖνος· μπορούμε δὲ νὰ θεωροῦμε τὴ θέωση ὄχι ὡς πρωταθλητικὴ ἐπίδιωξη τοῦ ἑνός, ἀλλ’ ὡς τὴν πιὸ παραγωγικὴ καὶ κοινωνικὴ πλευρὰ τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως, ὡς τὴν ἐμπρόσωπη ἐγγύηση τῆς Βασιλείας τοῦ Χριστοῦ στὸν κόσμον¹⁰.

Μεταξὺ τῶν συνεπειῶν τοῦ μυστηρίου τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου ἐπὶ τῶν κοσμο-ανθρωπολογικῶν ἀντιλήψεων τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς ἀξίζει -ἴσως- νὰ μνημονευθεῖ ἐδῶ καὶ τὸ χριστοκεντρικὸ ὄραμα τῆς τελευταίας γιά:

i) τὴν κτίση, ἢ ὅποια ἀνακαινίζεται Χάριτι καὶ διὰ τῆς Ἐκκλησίας· τὴν ὕλικὴ δημιουργία, ἢ ὅποια καθίσταται δεκτικὴ θείων ἐνεργειῶν καὶ μέσον τοῦ δικοῦ μας ἁγιασμοῦ (βλ. εὐχαριστιακὰ δῶρα, εὐλογητικὴ ἀναδοχὴ τῆς ὕλης, τοῦ σώματος καὶ τοῦ κόσμου διὰ τῶν μυστηρίων).

ii) τὴ μεταμορφωτικὴ συνάντηση τῶν ἀνθρωπίνων δυνατοτήτων καὶ ἐπιτευγμάτων (λόγος, ἐπιστήμη, τέχνη, πολιτισμὸς) μὲ τὸ «καινὸν» τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως, ὅπως τοῦτο ἐκφράζεται δημιουργικὰ κι ἀπελευθερωτικὰ σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ θεολογίας (ἐν ἀντιθέσει πρὸς κάθε φαινομενικὸ ἐκσυγχρονισμὸ ἢ ἕναν δαιμονοποιητικὸ τῶν πάντων Μαχιναιισμό).

9. Ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζει συναφῶς ἡ μελέτη τοῦ Μ. Φαράντου, *Χριστολογία*: I. Τὸ ἐνυπόστατον, Ἀθῆναι 1972.

10. Βλ. Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Περὶ ἐνανθρωπήσεως* 54.3, PG 25, 192: «αὐτὸς γὰρ ἐνηθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν».

iii) τὴν προβολὴ τῶν Ἀγίων, ὡς γνησίων φίλων τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν Πνεύματι υἱῶν τῆς Βασιλείας· τὴ φανέρωση στὸ πρόσωπό τους τῶν ἀληθινῶν μας προδιαγραφῶν· τὴν καταξίωση μέσα ἀπ' τὸ βίο τους τῆς ἱστορικῆς μας ἐμπειρίας, καθὼς καὶ τῆς ἐσχατολογικῆς μας προοπτικῆς.

Πιὸ συγκεκριμένα, θὰ λέγαμε πὼς τὸ παραπάνω ὄραμα σφράγισε κατὰ τρόπο μοναδικὸ τὸ ἦθος καὶ τὸν κόσμο τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν ἀπογόνων τους. Βοήθησε ἔτσι καὶ βοηθεῖ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἐρμηνευτὲς τῆς Βίβλου νὰ διακρίνουν τὰ ὄρια μεταξὺ ἱστορικο-γραμματικῆς μεθόδου (ὡς βάθρου κάθε θεολογίας ἢ ὁποῖα σέβεται τὸν ἑαυτὸ της) καὶ ἀλληγορίας (ὡς τεχνικῆς πρὸς ἐποικοδομὴ καὶ νουθεσί-α), μεταξὺ προφητείας καὶ τυπολογίας, μεταξὺ θείου καὶ ἀνθρωπίνου στὰ λόγια, τὰ ἔργα καὶ τὶς προθέσεις τοῦ Μεγάλου Πρωταγωνιστοῦ τῶν Εὐαγγελίων¹¹· νὰ κατανοοῦν τὸ Χριστὸ ὡς τὸ κέντρο τῆς Γραφῆς καὶ τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος, τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος κάθε ἐρμηνείας τους¹²· νὰ ἐντοπίζουν σὲ Αὐτὸν τὸν ἀληθινὸ μοχλὸ τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς καινῆς ζωῆς μας (κι ὄχι, βεβαίως, στὸν «ἀντίχριστο» ἢ τὶς πρὸς καιρὸν ἐπικρατοῦσες δυνάμεις τοῦ κακοῦ)¹³. Πρόσφερε, ὁμοίως, τὸ μέτρο στὸν Ἀνατολικὸ Μοναχισμό, ὥστε νὰ συνειδητοποιήσῃ τὶς ἀρχές του ὄχι στὴν ἄρνηση τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ στὴν ἐκκλησιαστικο-εσχατολογικὴ καὶ μεταμορφωτικὴ τους πρόσληψη, στὴν ἀνάκρασή τους μὲ τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας καὶ τῆς ἀγάπης. Ἐνέπνευσε κι ἐμπνέει στοὺς ἀγωνιστὲς τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας τὸ ἦθος τῆς αὐθεντικῆς ἀσκήσεως, ἢ ὁποῖα νοεῖται ὡς ἐργασία «παθοκτόνος» κι ὄχι «σωματοκτόνος»¹⁴· τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴν ἐγωιστικὴ ἐσωστρέφεια πὺ καταλαμβάνει ἄτομα καὶ λαοὺς· τὴν διόλου ἀνώδυνη ὁδὸ τῆς ἱεραποστολῆς¹⁵· τὴ συναίρεση τῆς φιλανθρωπίας μὲ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ· τὴν ἰσορροπία —μὲ

11. Ἰδιαιτέρως βλ. ἐδῶ Π. Ἀνδριοπούλου, *Τὸ πρόβλημα τοῦ «Ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» ἐν τῇ συγχρόνῳ Ἑρμηνευτικῇ τῆς Κ.Δ. ὑπὸ τὸ φῶς τῆς θεολογίας Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας*, Ἀθήναι 1975.

12. Βλ. Κ. Μπελέζου, «Ὁ Χριστός: Ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς κυρίλλειας Ἑρμηνευτικῆς», στὸν τόμο: *Σκάνδαλο ὁ Χριστὸς χθές, σκάνδαλο καὶ σήμερα. Γιατί;* (Ἡ Χριστολογία τοῦ ἀγ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας). *Εἰσηγήσεις στὸ Θεολογικὸ Συνέδριο τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἡλείας καὶ Ὠλένης (Ἀμαλιάδα, 16-17 Φεβρουαρίου 2002)*, Πύργος 2003, σελ. 93-100.

13. Περισσότερα γιὰ τὴ χριστοκεντρικὴ καὶ συγχρόνως αἰσιόδοξη διάθεση μὲ τὴν ὁποῖα οἱ Βυζαντινοὶ προσήγγιζαν τὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου βλ. στὴ διατριβή μας: *Ἡ «Ἑρμηνεία» τοῦ Οἴκουμένου τοῦ Σχολαστικοῦ στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου*. (Ἱστορικὴ καὶ μεθοδολογικὴ προσέγγιση), Ἀθήναι 1999 [=Ἐταιρεία τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ. Κέντρον Ἑρεῦνης Βυζαντίου: 8].

14. Βλ. *Ἀποφθέγματα Πατέρων*, PG 65, 368: «ἡμεῖς οὐκ ἐδιδάχθημεν σωματοκτόνοι, ἀλλὰ παθοκτόνοι».

15. Γιὰ μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα θεώρηση τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴ βυζαντινὴ περίοδο βλ. Ἀ. Γιαννουλάτου, «Βυζάντιον: Ἔργον εὐαγγελισμοῦ», *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία* 4 (1964) 19-58.

κέντρο τὸ Σταυρὸ—δικαιοσύνης καὶ Χάριτος, ἀκριβείας τοῦ νόμου καὶ οἰκονομίας, πένθους γιὰ τὴν ἀσθένεια τῆς φύσεως καὶ χαρᾶς γιὰ τὴν ἀνακαίνιση τῆς Δημιουργίας καὶ τὴν ἀποκαταλλαγὴ τῶν πάντων—διὰ τῆς Ἐκκλησίας—ἐν Χριστῷ· τὴν περιχώρηση μυστηριακῆς καὶ πνευματικῆς ἐμπειρίας, προσωπικοῦ χαρίσματος καὶ λειτουργήματος ὑπὲρ τῶν πολλῶν, οἰκουμενικῆς προοπτικῆς καὶ ποιμαντικῆς-προσωπικῆς μέριμνας γιὰ τὸν συγκεκριμένο ἀδελφὸ· τὴ σύζευξη θεωρίας καὶ πράξεως, παραδόσεως καὶ ἀνανεώσεως, σωτηριολογικοῦ παρόντος καὶ μελλόντων ἀγαθῶν.

Περαίνοντες τὴν πρώτη αὐτῆ ἐνότητα, θὰ ἦταν ἴσως σκόπιμο νὰ παρατηρήσουμε πῶς οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἀνῆκαν στὸ κλίμα τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ πρὸ τοῦ Σχίσματος Χριστιανισμοῦ, κλίμα τὸ ὁποῖο διέσωσε ἢ βυζαντινορθόδοξη ρωμαϊκὴ παράδοση, δὲν ἀρκοῦνταν στὸ νὰ ἐρωτοῦν ἀπλῶς καὶ νὰ ἐρευνοῦν ἱστορικο-φιλολογικῶς τὰ σχετικὰ μὲ τὸ Χριστό· κάτι τέτοιο θὰ ἦταν γι' αὐτοὺς, τὸ δίχως ἄλλο, πολὺ ἀπλοϊκόν, πολὺ μικρόψυχο καὶ ταπεινόν. Δὲ ρωτοῦσαν γιὰ τὸ Χριστό, ὡσὰν Αὐτὸς νὰ ἦταν κάποιος ξένος· ἀντιθέτως, ζοῦσαν τὸ Χριστό κι ἀγωνίζονταν νὰ Τὸν ζοῦν μὲ κάθε τρόπο, σὲ κάθε εὐκαιρία, ὡς συνεχῶς παρόντα—τῷ Πνεύματι—μέσα στὴν Ἐκκλησία. Τὸ μέλημά τους δὲν ἦταν, ἐπομένως, πῶς θὰ Τὸν ζήσουν, ποῦ θὰ Τὸν ἀναζητήσουν, ἀλλὰ πῶς δὲν θὰ παύσουν ποτὲ νὰ Τὸν ζοῦν, πῶς θὰ ἐπιτύχουν, μὲ τὴ Χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ φιλοτιμία τους, τὸ διὰ παντὸς «σὺν Αὐτῷ» καὶ «ἐν Αὐτῷ» εἶναι. Τὸ βίωμά τους αὐτὸ ἀποτελοῦσε τὴν ἀκλόνητη πίστη τους καὶ τὴν ἀδιάφυστη ἐλπίδα τους. Ἐπρόκειτο γιὰ μία πίστη ἢ ὁποία, ἐπειδὴ ἦταν καθῶς ἦταν ζωντανή, ἄντεχε στὸ χρόνο καὶ τὸ διάλογο· «ἠῤῥαξε» δὲ «καὶ ἐκραταιοῦτο» (Λουκ. 1,80· 2,40), ἀντὶ νὰ ἐκφυλίζεται σὲ εὐσεβιστικὰ σχήματα καὶ σχολαστικὰ εὐρήματα, σὲ ἀτομικὲς πεποιθήσεις καὶ οὐτοπικὰ ἰδεολογήματα. Ἡ ἴδια παρῆγε, συγχρόνως, ρωμαλέα θεολογία, ὅπως ἐκείνη τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, θεολογία ἢ ὁποία δανειζόταν τὴν ἀνθρώπινη γλῶσσα (δίχως συμπλεγματικὲς διακρίσεις μεταξὺ ἰουδαϊκοῦ ἢ ἑλληνικοῦ, σύγχρονου ἢ παραδοσιακοῦ κ.ο.κ.), καὶ τὴν μπόλιαζε στὴ σωτηριολογικὴ βεβαιότητα τῆς Ἐκκλησίας· θεολογία ποὺ γινόταν βίος ἅγιος, δοξολογία, ἐορτή, πολιτισμὸς.

Ἐντὸς ἐνὸς τέτοιου περιβάλλοντος τὰ ἦθη κατακοσμοῦνταν μὲ τὴ Χάρη τῶν Μυστηρίων καὶ τῆς προσευχῆς· φανερώονταν ὡς ἀλήθεια ἔνσαρκη κι ὄχι εὐσέβεια ἐπιδεικτικὴ. Τόποι καὶ πρόσωπα, δεκτικὰ—κατὰ τοὺς ὅρους τους—τῶν θείων ἐνεργειῶν, περιβάλλονταν αὐγάζουσα ἱερότητα καὶ ἀμφίρυτο κάλλος. Ἡ Ἁγία Γῆ, ἐκεῖ ὅπου ἐγεννήθη, ἔπαθε κι ἀνέστη ὁ Χριστός, ἐξελισσόταν σὲ πόλο παγχριστιανικῆς εὐλάβειας καὶ ἀλληλεπενέργειας τῶν παραδόσεων διαχρονικῆς· τόποι καθημερινῆς λατρείας τοῦ Χριστοῦ συνδέονταν σταδιακὰ μὲ ἔργα καὶ μνημεῖα—ὡσὰν τὸ ναὸ τῆς Ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας στὴν Κωνσταντινούπολη, τὸν ἀφιερωμένο σὲ Αὐτὸν—μοναδικά· οἱ τάφοι τῶν Μαρτύρων Του, τὰ θυσιαστήρια στὸ ὄνομα τῶν Ἀγίων Του, ὑψώνονταν σὲ σημεῖα ὅπου ὑμνοῦνταν ἡ ζωὴ καὶ συμπλεκόταν ἢ πίστη μὲ τὸ λό-

γο (προσευχητικό, ποιητικό, ρητορικό) καὶ τὴν εὐωδία, τὴν εἰκαστική δημιουργία, τὸ ρυθμὸ, τὸ μέλος· οἱ ἐστίες τῆς ὑπὲρ Αὐτοῦ διαρκoῦς ἀθλήσεως καὶ τῆς προσωπικῆς μας θεραπείας, τὰ μοναστήρια καὶ οἱ ἐνορίες, ὀρίζαν νέες μορφές πολιτείας καὶ διαχειρίσεως τῶν κοινῶν. Ἡ δι' Αὐτοῦ μεταμορφωτική θεώρηση τῆς κτίσεως, ἡ σωτηριολογικὴ κατάφαση τῆς ὕλης, ἡ τιμὴ στὸ Σταυρὸ, στῶν Μυστηρίων τῆ φύση, στὰ ἅγια λείψανα· ἡ "ιστόρηση" τῶν ἱερῶν Εἰκόνων, ἡ ὁποία θεμελιώνεται θεολογικῶς στὴν Ἐνανθρώπηση τοῦ Λόγου¹⁶, προσκαλώντας μας στὴν ἐν Αὐτῷ προσωπικὴ κοινωνία καὶ σχέση μας μὲ τὸν Τριαδικὸ Θεό· ἡ αἰσιόδοξη καὶ ἀγωνιστικὴ μετάληψη τῆς ζωῆς, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ ἦθος τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς αὐτόβουλης ὑπακοῆς, κατὰ τὸν τύπο τοῦ Χριστοῦ· ἡ συναλληλία Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας· ἡ ἰσορροπία μεταξὺ ἐξουσίας καὶ διακονίας, ἐσχατολογικοῦ προσανατολισμοῦ τῆς κοινωνίας καὶ ἱστορικοῦ ρεαλισμοῦ τῆς βασιλείας· ἡ χαρισματικὴ συν-ὑπαρξὴ γάμου καὶ παρθενίας, δικαιοσύνης καὶ φιλανθρωπίας, οἰκουμενικότητας καὶ ἰδιοπροσωπίας· ἡ ἥρωικὴ μορφή τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, στὸ πρόσωπο τοῦ ὁποῖου προέβαλλαν οἱ ἐμπερίστατοι λαοὶ τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς τὰ Πάθη καὶ τὴ νίκη τοῦ «διπλοῦ τῆ φύσει» Ἰησοῦ· ὅλα αὐτά, ἔκφραση χαρακτηριστικῆ τοῦ ἰδανικοῦ τῆς βυζαντινῆς «συνθέσεως», παρέπεμπαν μὲ τὸ δικό τους τρόπο στὸ Χριστό· μετέδιδαν Χριστό, ἄνθρωπο δηλαδὴ καὶ Θεό, οὐράνιο συνάμα καὶ ἱστορικό.

Β'. ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΣ ΔΥΤΙΚΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Τὸν ἄρραφο χιτῶνα τοῦ Κυρίου, πού οἱ Ρωμαῖοι στρατιῶτες κάποτε δὲν τόλμησαν νὰ τεμαχίσουν (βλ. Ἰωάν. 19,23-24), ἔσχισαν, δυστυχῶς, πολὺ ἀργότερα κάποιοι πού ὄφειλαν νὰ εἶναι μαθητές Του. Βεβαίως, δὲν ἐννοοῦμε ἐδῶ τοὺς αἰεὶ ἀληθεύοντες —σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση— ἀγωνιστές τῆς πίστεως, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴ ζωὴ τους μαρτυροῦν τὸ ἀξιοπίστο τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Ἀναφερόμαστε, κατ' ἐξοχήν, στὴ μερίδα ἐκείνη τοῦ Χριστιανισμοῦ πού, ἐξαιτίας περισσότερο ἀνθρώπινης ἀδυναμίας καὶ λιγότερο θεολογικῆς ἰδιαιτερότητας, προτίμησε τὸ Σχίσμα ἀπὸ τὴν ἐνότητα, τὴ δύναμη ἀπὸ τὴν ποικιλία τῶν παραδόσεων, τὴν ἀξίωση πρὸς ὑποταγὴ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας, τὴ διαλεκτικὴ τῆς ἀντιπαραθέσεως ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῆς ἀγίας ταπεινώσεως καὶ τῆς καταλλαγῆς. Μὲ βάση αὐτὴ τὴ διευκρίνιση, τολμᾶμε νὰ διατυπώσουμε ὀρισμένες σκέψεις, σὲ ἐπίπεδο παρατηρήσεως μᾶλλον μιᾶς νοοτροπίας παρά συγχροτημένης ἰδεολογίας, ἐπισημάνσεως ἐνὸς πειρα-

16. Θὰ μπορούσε ἐδῶ νὰ προστεθεῖ ὅτι, σύμφωνα μὲ τὴν περὶ Εἰκόνων Ὁρθόδοξη αὐτοσυνειδησία, αὐτὲς ἀποτελοῦν ὄχι μόνο τὴ θεωρητικὴ ἀλλὰ καὶ τὴν αἰσθητικὴ ἔκφραση τῆς βιώσεως ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τοῦ μυστηρίου τῆς ἱστορικῆς Σαρκώσεως τοῦ Λόγου, καθὼς καὶ τῆς δυνατότητος περιγραφῆς τῆς ὑποστάσεως Αὐτοῦ κατὰ τὴν προσληφθεῖσα ἀνθρώπινη φύση Του.

σμοῦ, μιᾶς πτώσεως καὶ τῆς συνακόλουθης ἐκπτώσεως, παρὰ ἐντοπισμοῦ τοῦ πάθους σὲ μία μόνο γεωγραφικὴ περιφέρεια ἢ ἱστορικὴ στιγμή. Πιὸ ἀναλυτικά:

Ὅσο περισσότερο ἡ Ἐκκλησία μεταλλάσσεται σὲ κοσμικὸ (ἀνθρώπινο, κοινωνικὸ) ὄργανισμὸ καὶ γήινο (θεσμικὸ, νομικὸ) κατεστημένον, παραιτούμενη ἀπὸ τὴ φύση τῆς ὡς Σώματος Χριστοῦ· ὅσο περισσότερο τὸ κήρυγμά της μεταβάλλεται σὲ τεχνικὴ ἐπιβολὴ καὶ ἡ διακονία της σὲ πρόφαση ἐκμετάλλευσης καὶ ἀντικείμενο ἀνταγωνισμοῦ· ὅσο περισσότερο ἡ Εὐχαριστία της καταπνίγεται ἀπ' τὸ αἶσθημα τοῦ θανάτου, τὴ συγκινησιακὴ ὑποβολὴ καὶ τὴ θεατρικὴ ἀναπαραστατικότητά· ὅσο πιὸ πολὺ ἡ θεολογία της μετατρέπεται ἀπὸ χαρισματικὴ λειτουργία σὲ διαδικασία σχολικῆς («σχολαστικῆς») γνώσης καὶ ἐπίδειξη διαλεκτικῆς ἐπάρκειας· ὅσο πιὸ πολὺ τὰ μορφωτικὰ της πρότυπα τυποποιοῦνται σὲ μοντέλα προβλεπτά, λογικὰ καὶ ἐλεγχόμενα· ὅσο πιὸ πολὺ τὸ ὄραμα τῆς μεταμορφώσεως καὶ τοῦ προσωπικοῦ ἁγιασμοῦ περιθωριοποιεῖται ὑπὸ τὴν ἐπίκληση «μυστικῶν» ἐμπειριῶν ἢ ἐξωτερικῆς ἠθικότητος καὶ δράσης, τόσο περισσότερο ἀποκαλύπτονται ἡ αὐτονομιστικὴ διάθεση μέρους τῶν πιστῶν ἔναντι τῆς κοινῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας, ἡ ἀπολυτοποίηση τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα σὲ βᾶρος τοῦ θεανθρώπινου, ἡ μονόπλευρη ἀνάδειξη τῆς δικῆς μας λογικῆς σὲ κριτήριον ἀληθείας· τόσο μᾶλλον τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ μυστήριον τῆς Ἐνανθρωπήσεως ὑποβιβάζεται σὲ παιχνίδι διανοητικὸ, σὲ πεδίο αὐθαίρετων κατασκευῶν, σὲ μέσον προσωπικῆς προβολῆς καὶ προώθησης ἄλλοτρίων ἐπιδιώξεων.

Ἡ σταδιακὰ ἀλλὰ σταθερὰ συντελούμενη ἀπομάκρυνση τοῦ δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπ' τις πηγές καὶ τὸ ἦθος τῆς ἀρχαίας καὶ ἐνωμένης Ἐκκλησίας, ἀπὸ τὴν ἐντὸς αὐτῆς ἀγιοπνευματικὴ/μυστηριακὴ ἐμπειρία τῆς κοινωνίας μετὰ τὸν Θεάνθρωπο Κύριο, ἔχει συνέπειες οἱ ὁποῖες δὲν γίνονται ἄμεσα ἀντιληπτές. Θὰ μπορούσαμε ἐδῶ, κατὰ πρῶτον, νὰ ἐπισημάνουμε τὴν ψευδο-«ἀντικειμενοποίηση» τοῦ προσώπου Του καὶ τὸν ταυτοχρόνως ὀλοκληρωτικὸ ἐγκλωβισμὸ τοῦ κηρύγματος τῆς Βασιλείας σ' ἓνα καθαρῶς ἀνθρωποκεντρικὸ περὶ Ἐκκλησίας σχῆμα. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ καθίσταται ἓνα εἶδος καταναλωτικοῦ ἀγαθοῦ, ὅπου προέχει ἡ διαμεσολάβηση καὶ τὸ ἐξωτερικὸ περίβλημα. Ἐπιδιώκει κανεὶς νὰ τὸ συμβιβάσει μετὰ τὴν ὀψιμαθὴν ἀριστοτέλεια Λογικῆ· νὰ τὸ ἐμφανίσει σύμφωνον μετὰ τὸ ἐκάστοτε κοινωνικοπολιτικῶς «ὀρθό», συμβατὸ μετὰ τὸ ἐπιστημονικο-παιδαγωγικῶς καθιερωμένο· νὰ τὸ φέρει πιὸ κοντά, ἀλλὰ μετὰ τρόπο τεχνητό, στὶς προτιμήσεις τῶν «καταναλωτῶν» ἢ τὶς ὑποχρεώσεις τῶν διαμεσολαβητῶν. Κατὰ τὴν προσέγγιση αὐτῆ, προσαρμόζεται τὸ σημαίνον, καὶ ὄχι τὸ σημαῖνον, στοὺς κανόνες τῆς μετάδοσης· ἀλλοιώνεται ἡ ἱστορικὴ μαρτυρία μαζί μετὰ τὸ περιεχόμενό της, καὶ ὄχι ἐκεῖνοι ποὺ ὀφείλαν νὰ ὑποστοῦν τὴν «καλὴν ἀλλοίωσιν».

Ματαίως ἀγωνίζονται οἱ Νηπτικοὶ τοῦ Δυτικοῦ Μεσαίωνα —σὲ πείσμα τῶν Σχολαστικῶν θεολόγων καὶ τῆς «ἐπίσημης» Ἐκκλησίας, καὶ μ' ὅλον τὸν κίνδυνον τῆς ἀποκοπῆς τους ἀπὸ τὴν περιβάλλουσα αὐτοὺς πραγματικότητα— νὰ ξαναἰδοῦν

στὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ τὴν «κλίμακα» τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σοφίας, τὸ βρέφος ποὺ ἔχει τὴν ἀνάγκη τῆς τροφῆς μας, τὴ μητέρα, τὸ φίλο, τὸν ἐφετὸ Νυμφίο, τὴ χώρα «ἐξ ἧς ῥέει μέλι καὶ γάλα», τὸν φτωχὸ καὶ πονεμένο Δοῦλο τοῦ Θεοῦ (τὸν ἄνδρα τῶν θλίψεων, τὸν «ἐν πληγῇ», κατὰ τὸ Ἦσ. 53,3)· νὰ ταυτιστοῦν μὲ τὴ σταυρωμένη θεία Ἀγάπη· νὰ κινηθοῦν ἀπὸ θεῖο ἔρωτα στὴ μίμηση τοῦ πλάνητος καὶ ἀνευδούς ἐπιγείου βίου Του¹⁷. Ὁ δυτικὸς ἄνθρωπος συμβιβάζεται μὲ τὰ ἥθη τῆς μαζικῆς θρησκευτικότητας καὶ τὸ ναρκισσισμὸ μιᾶς σωτηρίας ἢ ὁποῖα ἀγνοεῖ τὴν παρουσία τοῦ πλησίον· παγιδεύεται σὲ μηχαναῖζοντα ψευδοδιλήμματα τοῦ τύπου: «Ἐκκλησία ἢ κόσμος;», «ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία ἢ αἵρεση;», «πίστη τῶν πολλῶν ἢ γνώση (ἐπιστημονικὴ, ἱστορικὴ, θεολογικὴ) τῶν ὀλίγων;», «πνεῦμα καὶ ψυχὴ ἢ ὕλη καὶ σῶμα;» κ.ο.κ.· πιέζεται ν' ἀπαλλαγεῖ (εἴτε πέφτοντας ὁ ἴδιος πρὸ βαθιὰ εἴτε ἀναβαθμίζοντας τὴν "εἰκονικὴ" του ἀγιότητα), μόλις τοῦ δοθεῖ ἡ εὐκαιρία, ἀπ' τὸ φάσμα τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς τιμωρίας, τῆς θείας «ὀργῆς» καὶ τοῦ θανάτου, ποὺ σκιάζει τὸ βίον καὶ τὴ σκέψη του.

Τὰ παραπάνω μοιάζουν ἀνίατα συμπτώματα μιᾶς χριστολογίας ποὺ νοσεῖ στὴ ρίζα τῆς. Οἱ ἀκολουθίες τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου ἔχουν παύσει νὰ ἀξιοποιοῦνται στὴν ὁλότητά τους. Ἀπ' τὸ καινὸ, παράδοξο καὶ ἀποκαλυπτικὸ μυστήριον τῆς ἐν Χριστῷ Οἰκονομίας ἐπιλέγεται εἴτε ἓνας Θεὸς ἐπιβλητικὸς, τρομακτικὸς καὶ ἀπόμακρος εἴτε ἓνας ἄνθρωπος καλός, γλυκὸς καὶ ἄνευρος· ἓνας Θεὸς τοῦ νοῦ καὶ τῶν συναισθημάτων, φύλακας τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς πολιτικῆς ὑποταγῆς, ἢ ἓνας Υἱὸς διεσπασμένος : ἄλλοτε ταπεινωθεὶς καὶ ἄλλοτε ὑψωθεὶς, ἄλλοτε κενωθεὶς καὶ ἄλλοτε δοξασθεὶς, ἄλλοτε ἀξιολύπητος Ἐσταυρωμένος καὶ ἄλλοτε θριαμβευτὴς Ἀναστημένος, ἄλλοτε ὡς Ἀρνίον καὶ ἄλλοτε ὡς Κριτὴς. Ὁ Υἱοθετισμὸς (Adoptianismus) ἐπανακάμπτει· ὁ Δοκητισμὸς καὶ ὁ Ἀρειανισμὸς, ὁ Μονοφυσισμὸς καὶ ὁ Νεστοριανισμὸς ὑποτροπιάζουν· τὰ φαντάσματα τοῦ Ἀπολιναρίου καὶ τοῦ Πελαγίου, οἱ σκιὲς τῶν Πνευματομάχων καὶ τῶν Εἰκονομάχων ἐπιστρέφουν. Ὁ πολὺς λόγος ποὺ γίνεται γιὰ τὸ Χριστὸ κατορθώνει ἐλάχιστα νὰ μᾶς ἐντυπωσιάσει. Ἐμπρὸς πορεύεται ὁ Χριστομονισμὸς¹⁸ καὶ ἔπεται τραγικὰ ἡ ἀγνωσία Ἐκείνου, καθὼς παραθεωρεῖται τόσο ἢ διὰ τοῦ Πνεύματος (παρὰ τὴν πληθωρικὴ συζήτηση περὶ filioque!) βιωματικὴ προσκόλλησις σ' Αὐτὸν ὅσο καὶ ἡ ἐν πίστει καὶ μετανοίᾳ θεωρία τῆς δόξας Του, ποὺ εἶναι τελικῶς ἐφικτὴ μόνο δι' ἀποκαλύψεως καὶ φωτισμοῦ. Τὸ κάτοπτρον τῆς θείας γνώσεως ἀντιστρέφεται· στὴ θέ-

17. Βλ. ἐνδεικτικῶς B. Schellenberger, «Bernhard von Clairvaux (1090-1153)», στὸ G. Ruhbach/J. Sudbrack (ἐκδ.), *Große Mystiker. Leben und Wirken*, München (ἐκδ. C. H. Beck) 1984, σελ. 107-121, ἰδιαίτ. 112.

18. Γιὰ τὴν κριτικὴ αὐτοῦ βλ. Ν. Νησιώτη, *Προλεγόμενα εἰς τὴν Θεολογικὴν Γνωσιολογίαν. Τὸ ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δυνατότης γνώσεως Αὐτοῦ*, Ἀθῆναι 1965.

ση τοῦ κοίλου, πού εἶχε ὡσάν κέντρο τὸ Χριστό, ἔρχεται τὸ κυρτό, τὸ ὁποῖο ἔχει γιὰ κέντρο τὸ (αὐτόφωτο) ἀνθρώπινο ἐγώ, ὡς πρόθεση, ὡς φόβο, ὡς ἀξίωση, ἀρκεῖται δὲ στὸ νὰ γνωρίσει ὅ,τι φαντάζεται ὅτι μπορεῖ: τὸν ἄνθρωπο ἢ τὸν ἀνθρωπίνως περιγραφτὸ Χριστό. Κοντὰ σ' ὅλα τ' ἄλλα, ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ ἀδυνατεῖ νὰ συνοικήσει μὲ τὴν ἄπειρη Αὐτοῦ ἀγάπη¹⁹. φθάνει δὲ στὸ σημεῖο νὰ ζητεῖ "ικανοποίηση", γιὰ τὴν "προσβολή" πού δῆθεν τῆς προκάλεσε ἡ ἀνθρώπινη ἀμαρτία, ἀπαιτώντας τὸν ἴδιο τὸν Υἱό, καὶ τὴ σταυρικὴ θυσία Του (βλ. θεωρία Ἀνσέλμου Καντερβουρίας, 11ος αἰ.)!

Πάντως, ὁ κατὰ τὰ προηγούμενα μερισμὸς τοῦ Ἰησοῦ (περισσότερο ἢ λιγότερο συνειδητὸς) στὴ θεία μόνο ἢ τὴν ἀνθρώπινή Του φύση, σὲ πρόσωπο μακρινὸ ἢ ὁμότιμό μας, στάση ἢ ὁποία βαθμηδὸν γίνεται μόνιμο παρακολούθημα τῆς δυτικῆς σκέψεως καὶ ζωῆς, δὲν μοιάζει νὰ περιορίζεται σὲ μιὰ ὑπόθεση θεολογική. Μαζί τῆς ἀκυρώνεται, σὲ βάθος χρόνου, ἡ δωρεὰ τῆς ἀποκαταλλαγῆς μὲ τὸ Χριστὸ ὅλων τῶν ψυχοσωματικῶν μας λειτουργιῶν. Ὁ ἄνθρωπος ἐξέρχεται πρὸ διχασμένος καὶ ἐσωτερικὰ κατακερματισμένος· ἡ ταυτότητά του προσδιορίζεται κάθε φορὰ ἀπὸ τὰ ἐπιμέρους του· τὸ ὑποκειμενικὸ ἀνοίγει τὸ βῆμα του πρὸς τὴν ὀξεία ἀντίθεση μὲ τὸ ἀντικειμενικὸ. Ὑψώνονται, ἀκόμη, νέα τεῖχη μεταξὺ ἡμῶν καὶ ἀλλήλων. Κι αὐτὸ διότι, ἂν ὁ Χριστὸς πάσχει ἀδίκως καὶ ὡς ἄνθρωπος, φθάνει δὲ τὸ πάθος Του μονάχα ὡς τὸ Σταυρὸ, τότε κάποιος ἄλλος πρέπει κάθε φορὰ εἴτε ὡς ἔνοχος εἴτε ὡς ἀποπομπᾶτος τράγος νὰ ἀναζητηθεῖ καὶ νὰ τιμωρηθεῖ· ὀρισμένοι "καλοὶ" Χριστιανοὶ μάλιστα αἰσθάνονται ὑποχρεωμένοι(!) ν' ἀνταποδώσουν τὴν κακία στοὺς "ἐχθροὺς" Του, νὰ ἀρνηθοῦν τὸ δικαίωμα ὑπαρξῆς στοὺς σταυρωτές Του (καὶ τοὺς κατὰ σάρκα ἀπογόνους τους), νὰ μετατρέψουν τὸ ὄργανο τοῦ μαρτυρίου Του σὲ ὄπλο ἐκδίκησης καὶ ὑποταγῆς παντὸς "ἀπίστου" ἢ "αἰρετικοῦ" (βλ. Σταυροφορίες, "κυνήγι μαγισσῶν", διώξεις Ἑβραίων καὶ αἰρετικῶν). Τέλος, καθίσταται ὀσημέραι σαφέστερη ἡ διάσταση Θεοῦ / Ἐκκλησίας καὶ κόσμου· ἀνεπαισθήτως, θὰ λέγαμε, ὀδηγούμεσθε στὴν ἐκκοσμίκευση²⁰ καί, ἐν τέλει, στὴν ἀποχριστιανοποίησιν τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν, τῶν ὁποίων τὶς ἐλπίδες διέψευσε, μεταξὺ ἄλλων, καὶ ἡ ἀποτυχία ἐνσάρκωσης τῶν βιβλικῶν κοινωνικῶν ὀραμάτων ἐκ μέρους, πρῶτα, αὐτῶν τῶν Χριστιανῶν.

19. Πόσῃ ἐντύπωση, ἀντιθέτως, προκαλεῖ ἡ συνύπαρξη δικαιοσύνης καὶ ἀγάπης στὴν περιφρημὴ ἐγκαυστικὴ εἰκόνα τοῦ Εὐλογοῦντος τῆς Ἰ. Μονῆς Σινᾶ (7ος αἰ.), εἰκόνα στὴν ὁποία ὑποδηλώνονται μ' ἐκπληκτικὴ ἀφαιρετικὸτητα ἡ διπλὴ φύση τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ θαυμαστὴ ἐνότητα τοῦ ἐλέους καὶ τῆς κρίσεως στὸ πρόσωπό Του!

20. Γιὰ τὴν προσέγγιση τοῦ φαινομένου ἀπὸ πλευρᾶς Φιλοσοφίας τῆς Θρησκείας βλ. Μ. Μπέγγου, Ἐλευθερία ἢ Θρησκεία; Οἱ ἀπαρχές τῆς ἐκκοσμίκευσης στὴ Φιλοσοφία τῆς Θρησκείας τοῦ δυτικοῦ Μεσαίωνα, Ἀθήνα (ἐκδ. Μ. Γρηγόρη) 1991.

Τὸ τραγικότερο, ἴσως, ὅλων εἶναι ὅτι ὁ Χριστὸς —σὲ σχέση μετὸν τρόπο σκέψης ποὺ προοδευτικὰ διαμορφώνει ὁ δυτικὸς Μεσαίων— τείνει πιά νὰ θυμίζει ὄχι ἀπλῶς διπρόσωπο μὰ πολυπρόσωπο Ἰανό. Διασκευασμένος διαφορετικὰ ἀπ' τὸν καθένα, ὑποτάσσεται στὶς ἀνομοιότερες τῶν ἐρμηνειῶν. Ἐκαστος τέμνει καὶ ἀνασυρράφει τὸ Χριστὸ κατὰ τὰ μέτρα του. Ὁ «χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς» (Ἐβρ. 13,8) ἐκλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς μὲν ὡς ἡ πηγὴ κάθε ἐξουσίας (πολιτικῆς τε καὶ ἐκκλησιαστικῆς), ἀπὸ τοὺς δὲ ὡς πηγὴ θεολογικῆς αὐθεντίας, διὰ τῆς ὁποίας οἱ σοφοὶ doctores νομιμοποιοῦν τὰ σχολαστικὰ ἐγχειρίδια καὶ τὶς Σχολές τους· ἀπὸ τοὺς πῖο εὐσεβεῖς μεταφράζεται σὲ ἀντικείμενο ἠθικιστικῆς μιμήσεως, ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους τῶν καλῶν τεχνῶν σὲ μοντέλο φυσιοκρατικῆς ἀπεικονίσεως. Οἱ εὐγενεῖς τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀρετῆς ἱκανοποιοῦνται, ἀνακαλύπτοντας σὲ Αὐτὸν —διὰ τῆς φαντασίας καὶ τῆς αὐθυποβολῆς— τὸ ἀναβρυτήριο τῶν “πνευματικῶν” τους μελετῶν (meditationes). Οἱ καταπιεσμένες μάζες νομίζουν πὼς μποροῦν νὰ βροῦν ἐκεῖ τὴν παρηγοριὰ ἢ τὸ διέξοδο ἀπὸ τὸν ἐκάστοτε πῖο μεγάλο φόβο, τὸ φόβο τῶν ἐπιδημιῶν ἢ τῶν βαρβάρων, τὸ φόβο τῆς Κρίσεως καὶ τῆς Κολάσεως· οἱ ἱππότες ποὺ διψοῦν γιὰ δόξα καὶ ἀμοιβή, τὸ τιμιότερο ἵνδαλμά τους· ἀπὸ τοὺς τελευταίους τὰ πτωχότερα καὶ ἐλεεινότερα ὑπολείμματά τους, ὅπως ὁ Δὸν Κιχώτης, τὸν πάσχοντα ἤρωά τους· οἱ ἀνερχόμενες κοινωνικὰ τάξεις, τὸ παράδειγμα τῆς θέλησης γιὰ ἐξουσία· οἱ ἡγεμόνες, τὸ προηγούμενο τοῦ “χαρισματικοῦ” καὶ ἀντιφατικοῦ μακιαβελλικοῦ ἡγέτη· οἱ καλλιτέχνες τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ ἕνα ἀπὸ τὰ κλασικιστικὰ τους πρότυπα²¹. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι πολὺ σύντομα ἀνακαλύπτουν ἕνα Χριστὸ ποὺ δὲ συμβαδίζει μετὰ τὰ στερεότυπα τῆς δυτικορωμαϊκῆς Χριστιανοσύνης, ἕνα πῖστευμα ποὺ μετὰ δυσκολία γίνεται ἀντικείμενο ἐξωτερικῆς μιμήσεως, ποὺ —ἐκ πρώτης ὄψεως— ἀνατρέπει μετὰ τρόπο ἀκραῖο καὶ ὀξύ κάθε πεποίθηση γιὰ ἐξ ἰδίων σωτηρία²². Οἱ ἀντίπαλοί τους, πάλι, ἀντιδροῦν μετὰ νέες μορφές εὐσέβειας· πειραματίζονται σὲ ἐναλλακτικούς τύπους Χριστοῦ, ἱκανοὺς νὰ ἀντεπεξέλθουν σὲ καινούργιες ἀνάγκες ἱεραποστολῆς, ἐνδοχριστιανικῆς ἢ διηπειρωτικῆς ἐμβέλειας (ὅπως λ.χ. συνέβη μετὰ τὶς πρῶτες ἀποστολές Ἰησοιτῶν στὴν Κίνα).

Πολλές πλευρές, λοιπόν, διεκδικοῦν γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους τὴν αὐθεντικὴ ἐρμηνεία τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, ὡσὰν νὰ ἔχουν νὰ κάνουν μετὰ κάποιον θρύλο διαφιλονικούμενης πατρότητας, ὡσὰν νὰ μποροῦν νὰ ἰδιοποιηθοῦν μετὰ τὴ θέλησή τους

21. Μία ἐνδιαφέρουσα περιήγηση στὴν ἐξ ἐπόψεως Ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος θεώρηση τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ, ἀπὸ τὸ Μεσαίωνα κι ἐντεῦθεν, προσφέρει στὸν ἀναγνώστη τὸ ἄρθρο τοῦ D. Georgi, «Leben-Jesu-Theologie / Leben-Jesu-Forschung», *Theologische Realenzyklopädie* 20 (1990) 566-575.

22. Πρβλ. τὴν εἰσαγωγὴ τῆς ἐνότητας «Μεταρρύθμιση καὶ Ἀντιμεταρρύθμιση: 1517-1600», στὸν τόμο ποὺ ἐξέδωκαν οἱ D. F. Ford καὶ M. Higton ὑπὸ τὸν τίτλο *Jesus*, Oxford (Oxford University Press) 2002 [=Oxford Readers], σελ. 207.

τὸ Θεό. Διεξάγουν μάλιστα πολέμους κι ἐκστρατεῖες μὲ φονικά ὄπλα, ἐπιχειρήματα, ὀπαδοὺς καὶ πάθος, χάριν τοῦ —κατὰ τὰ φαινόμενα, ματαίως— «ἀποκαταλλάξαντος τὰ πάντα εἰς αὐτὸν» (βλ. Κολ. 1,20). Διαπιστώνουμε ἔτσι μία δραματικὴ ἐξέλιξη στὴν ἐνασχόληση μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, γιὰ τὴν ὁποία ἄς μᾶς ἐπιτρέψει ὁ ἀναγνώστης νὰ σημειώσουμε, καταλήγοντας ἐδῶ, τὰ ἑξῆς:

1. Μὲ τὴν προοδευτικὴ ἀλλοτρίωση τῆς πίστεως καὶ τῆς θεολογίας, μὲ τὴ νόθευση τῆς δομῆς καὶ τῶν λειτουργιῶν τῆς Ἐκκλησίας, μὲ τὴν ἐγκατάλειψη τῶν πνευματικῶν ἀντιστάσεων ποὺ ἐξασφάλιζε ἡ ἐνότητα στὴ βάση τῆς ἐν ταπεινώσει ἀληθεύουσας ἀγάπης, παγιώνεται ἡ ἀπομάκρυνση τῶν μελῶν τοῦ Σώματος ἀπὸ τὸ πνεῦμα, τὸ ἦθος καὶ τὴν καθολικὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπιταχύνεται, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἡ διαδικασία τοῦ διαζυγίου μεταξὺ θεολογίας καὶ ἐν Χριστῷ ζωῆς, Ἐκκλησίας καὶ κοινωνίας, πίστεως καὶ καθημερινῆς πράξεως, παραδόσεως καὶ ἀτομικῆς προσεγγίσεως τῶν πραγμάτων, διαδικασία ἡ ὁποία ἐκτείνεται, ὅπως εἶναι φυσικὸ, σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὴν εὐσέβεια μέχρι τὴν τέχνη, ἀπὸ τὴν ἐπιστῆμη μέχρι τὴν πιὸ ἀπλὴ γνώμη ποὺ διατυπώνει κανεὶς περὶ τοῦ Ἰησοῦ.

2. Τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ φθάνει, δυστυχῶς, κανεὶς ὄχι μόνο νὰ Τὸν βλέπει ὅπως ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ καὶ νὰ Τὸν χρησιμοποιεῖ ἄφοβα ὅπως μπορεῖ. Ἡ ἀναπόφευκτη ἐμπλοκὴ τῆς κρατικῆς μηχανῆς καὶ τῶν προσφερόμενων κάθε φορὰ μέσων μαζικῆς ἐπικοινωνίας κι ἐπηρεασμοῦ (βλ. λ.χ. τὴν εἰσαγωγὴ τῆς τυπογραφίας καὶ τὴν ἀξιοποίηση προπαγανδιστικῶν μεθόδων γιὰ τὴ χειραγώγηση τῶν μαζῶν) στὴν ὑπηρεσία τοῦ «Εὐαγγελίου» κάθε ἄλλο παρὰ ἓνα καλὸ προηγούμενο γιὰ τοὺς σύγχρονους καιροὺς θὰ ἦταν δυνατόν νὰ θεωρηθεῖ. Ἀπὸ τὴ στιγμή, μάλιστα, ποὺ καθιερώνεται —σὲ ἓνα ἐπίπεδο αὐθεντιακῶν διεκδικήσεων καὶ ὁμολογιακῶν ἀντεκδικήσεων— ἡ νοοτροπία τοῦ «ἐμεῖς μόνον μπορούμε νὰ σᾶς δεῖξουμε ποιὸς εἶναι ὁ Χριστὸς» (ἐννοώντας, τελικά, «... ποιοὶ εἴμαστε ἐμεῖς»), εἰσβάλλει στὴν περιοχὴ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κηρύγματος ἀνεξέλεγκτη ἡ ἀρχὴ τῆς ιδεολογικῆς ὑπεροχῆς. Κλιμακώνεται ἔτσι ἡ πρακτικὴ τῆς προβολῆς κι ἐπιβολῆς, μὲ οἰοδήποτε μέσο, ἐνὸς ιδεολογικοποιημένου Χριστιανισμοῦ, ἀντίδραση ποὺ χαρακτηρίζει συνήθως μία πίστη οἰκοθεν ἀμφιβόλου ὀρθοδοξίας· μὲ τὴν ἐπίκληση τῆς “ἐπιστημονικότητας”, τῆς “παραδοσιακότητας” ἢ τῆς “προοδευτικότητας”· μὲ τὴ βοήθεια τοῦ πολιτικῶς δύνασθαι, τοῦ εὐσεβῶς φαίνεσθαι καὶ τοῦ φιλανθρωπίας χάριν ὑποχρεοῦσθαι. Διευρύνεται δὲ ἔτι περαιτέρω ἡ ἀτομικὴ ἐκδοχὴ τῆς χριστιανικῆς ιδιότητος ὡς συμβιβασμοῦ πίστεως, μὲ ὄρους λογικῆς ὑπὸ περιορισμὸ καὶ εὐσέβειας πρὸς συνδιαλλαγὴ. Ὁ Χριστὸς μοιάζει νὰ χάνεται πίσω ἀπὸ λογικοφανῆ ἐπιχειρήματα, “ἀποδείξεις” ἀπὸ τίς ὁποῖες λείπει ἡ αὐτοεπίγνωση καὶ ἡ ἀγάπη, κοινωνικὰ στερεότυπα ποὺ διχάζουν ἐσωτερικὰ κι ἐξωτερικὰ, σχήματα στὰ ὁποῖα κακῶς οἱ ἐμπνευστὲς τοὺς νομίζουν πὼς μπορούν νὰ Τὸν τοποθετήσουν γιὰ νὰ Τὸν καταστήσουν πιὸ προσιτό. Τὰ ἴδια σχήματα σὲ ἄτομα μὲ διαφορετικὲς προθέσεις καὶ προϋποθέσεις —κι ὅταν οἱ γενικότερες συνθῆκες, οἱ ὁποῖες συνοδεύουν ἢ ἀκολουθοῦν τὸν ἐπερχόμενο Δια-

φωτισμό, τὸ ἐπιτρέφουν— θὰ χρησιμεύσουν γιὰ τὴν ἐκ νέου ἀποκαθήλωσή Του, τὴν ἀκύρωση τοῦ ἰσχύοντος μέχρι τότε περιεχομένου τους, τὴν ἄρνηση τῆς γενετικῆς τους βάσης, τῆς ἱστορικότητας δηλαδή τοῦ ἀπὸ Ναζαρέτ Ἰησοῦ.

Γ'. ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΝΕΟΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΩΣ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ΟΥ ΑΙ.

Οἱ μακροχρόνιες ἀντιπαραθέσεις τῶν Χριστιανῶν τῆς Δύσεως γιὰ τὸν βιβλικῶς κι ἐκκλησιαστικῶς “γνήσιο” Χριστὸ δὲν ἀποτέλεσαν —ἐννοεῖται— κατ’ οὐδένα τρόπο, τὸ προοίμιο μιᾶς ἀκριβέστερης ἱστορικῶς γνώσεως τοῦ προσώπου Του. Ἀντιθέτως, ὅσο αὐτὲς συνεχίζονταν, τόσο τὸ κάτοπτρο θρυμματιζόταν, τόσο ἡ ἤδη χλωμὴ εἰκόνα Του καθίστατο γιὰ τοὺς πολλοὺς πιὸ ἀβέβαιη καὶ μακρινή. Ἄλλος παρουσιαζόταν τότε ὁ Χριστὸς τῶν Μεταρρυθμιστῶν, ἄλλος τῶν Ἰησουιτῶν· ἄλλος τῶν Εὐσεβιστῶν καὶ ἄλλος τῶν Ἰανσενιστῶν· ἄλλος τῶν φιλελευθέρων Κριτικῶν κι ἄλλος ποικίλων καὶ ἀναδιασπωμένων ομάδων Εὐαγγελικῶν. Ἡ εἰκόνα Του περιέπιπτε μοιραῖα σὲ μόνιμη καχυποψία· συγχρόνως, παρείχε τὸ δικαίωμα στὴν δραστηκᾶ χειραφετούμενη ἀπὸ ἐκκλησιαστικὲς καὶ ἄλλες αὐθεντικὲς εὐρωπαϊκὴ διανόηση νὰ προβάλλει πάνω στὸν μηδὲν ἀντιλέγοντα Ἰησοῦ ὅλη τῆς τὴν ἀντίδραση, ὅλον τὸν “ἐπιστημονικὸ” καὶ “κριτικὸ” τῆς οἴστρου. Κατὰ παράδοξο τρόπο, ὁ ὀλοκληρωτισμὸς τοῦ παλαιοσχολαστικοῦ πνεύματος διατηροῦσε ἀμείωτη τὴ δύναμή του, ἀφήνοντας ἔτσι ἀνοικτὴ τὴν εἴσοδο στὴν αὐθαιρεσία καὶ τὴ μυθοπλασία, στὴν ἀδιαλλαξία καὶ τὴν ἐπιλεκτικὴ σχετικοκρατία.

Τὸ πρόσωπο τοῦ χριστιανικοῦ Μεσσία, ἐγκλωβισμένο ἀνάμεσα στὴ Σκύλλα τοῦ Ὀρθολογισμοῦ καὶ τὴ Χάρυβδη τοῦ Εὐσεβισμοῦ, ὑποβάλλεται τώρα σὲ μίαν ἄνευ προηγουμένου Ὀδύσεια, πού θὰ βρεῖ τὴν ἐντυπωσιακότερη ἔκφρασή της στὸν ἀγγλοσαξωνικὸ ἀγνωστικισμὸ καὶ τὸν ἀντι-υπερφυσικολογικὸ σκεπτικισμὸ, στὴν ἀγάπη πρὸς τὸν ἱστορισμὸ ἢ τὸν θρησκευτικὸ συγκρητισμὸ. Ὡς καταλύτης, ἢ ἀφορμὴ μᾶλλον, λειτουργεῖ ἡ νέα —μετὰ τὸ Διαφωτισμὸ— ταυτότητα τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως, τὴν ὁποία διαμορφώνουν: ὁ ἐφηβικὸς ἐνθουσιασμὸς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν πού ἀρχίζουν σιγά-σιγά νὰ ἐνηλικιώνονται, ἢ παρατεταμένη ἀρτηριοσκληρυνση τῆς δυτικῆς θεολογίας, ἢ ὁποία ἐμμένει στὴ μονοπώληση πάσης ἀληθείας καὶ ἐλευθερίας, οἱ ἡχηρὲς ἐκδηλώσεις πίστεως (τῶν πιὸ θερμῶν ἀπὸ τοὺς ἀρνητὲς) στὴν αὐτάρχεια τῆς ἀτομικῆς ἔρευνας καὶ ἐμπειρίας, στὴν αὐταξία τῆς ἀνθρώπινης διανόησης καὶ ἠθικῆς.

Ἔτσι ὁ Ἰησοῦς τῶν Ὀρθολογιστῶν ἢ ἐκεῖνος τῶν Ρομαντικῶν διαδέχεται, χωρὶς μόνιμη κατάληξη, τὴν ὑπερφυσικὴ ἐκδοχὴ Του· ὁ Χριστὸς τῶν Συνοπτικῶν Εὐαγγελίων, τὸν ἰωάννειο· ὁ τοῦ Ματθαίου, ἐκεῖνον τοῦ Μάρκου· τὸ ἄβουλο θῦμα, τὸν ἰδρυτὴ μιᾶς παγκόσμιας θρησκείας (εἴτε παύλειων εἴτε ἐλληνιστικῶν προδιαγραφῶν)· ὁ ἀναρχικὸς ἢ ὁ κινηματίας, τὸν νομοταγὴ πολίτη· ὁ κοινωνικὸς καὶ ἀντι-ηρωικὸς Γαλιλαῖος (τὸν ὁποῖο, κατὰ ὀρισμένους, ἀνέδειξε κυρίως ἢ συλλογικὴ συνειδήση καὶ ἡ μαχητικὴ τῶν Μαθητῶν), τὸν πολιτικῶς διαψευσμένο· ὁ θελη-

ματικὸς διδάσκαλος, τὸν ἐξορκιστὴ· ὁ ἐπιστήμων, τὸν λαϊκὸν θεραπευτὴ· ὁ προφήτης τῶν τελευταίων ἡμερῶν, τὸ διαμορφωτὴ τῶν ἠθῶν τῆς κοινωνίας καὶ τῶν τρόπων τοῦ καθ' ἡμέραν βίου· ὁ “μυθικὸς” Ἰησοῦς²³, τὸν ἰδεώδη Μεσσία κ.ο.κ. Ὁ ἴδιος ἀναδεικνύεται, ἐξάλλου, ἄθελά Του, σὲ πρωταγωνιστὴ ἑνὸς νεοεμφανιζόμενου—κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου καὶ τὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰ.— φιλολογικοῦ εἴδους, πού φέρει τὸν τίτλο «Βίος τοῦ Ἰησοῦ». Καθίσταται ἀντικείμενο λίαν ἀντιφατικῶν, καὶ συχνὰ γελοίων, “ἱστορικῶν” καὶ μυθιστορηματικῶν Βιογραφιῶν²⁴. στὴν πραγματικότητα, προσφέρει σὲ περισσοτέρους τὸ πλαίσιο γιὰ τὴ διατύπωση ἑνὸς ἀρνητικοῦ κηρύγματος, ἑνὸς δικοῦ τους (περισσότερο ἢ λιγότερο αὐτοβιογραφικοῦ) Εὐαγγελίου ἢ ἀντι-Εὐαγγελίου, ἓνα πεδίο βολῆς ὅπου ἀσκοῦνται Διαφωτιστές, Ἐμπειριστές, Δεῖστές, Ριζοσπάστες κ.ἄ.

Νεόκοπα φιλοσοφικὰ καὶ ἰδεολογικὰ ρεύματα ἐπαναπροσδιορίζουν τὶς προϋποθέσεις γιὰ μιὰ ἱστορικὴ ἀνάγνωση τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ οἱ πρωτοδιάκονοί τους ἐκμεταλλεύονται τὴν εὐκαιρία πού τοὺς δίνεται, νὰ βρῶνται—ἔστω καὶ ἀντιθετικᾶ— στὸ ἐπίκεντρο τῆς δημοσιότητας, νὰ ἔπονται ἢ νὰ προηγούνται

23. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ δογματικὴ ἀρνηση τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἰησοῦ ὡς ἱστορικοῦ προσώπου ἀπὸ συγγραφεῖς τοῦ 19ου αἰ. μὲ ἐγγελιανὲς καταβολές. Γνωστότερη εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Γερμανοῦ σκεπτικιστῆ Bruno Bauer (1809-1882), ὁ ὁποῖος ἄσκησε ἰσχυρὴ ἐπίδραση ἐπὶ τῶν ἐκπροσώπων τῆς λεγόμενης «Ὀλλανδικῆς Ριζικῆς Κριτικῆς». Παρόμοια ἀκραεῖς θέσεις περὶ “μυθικοῦ” προσώπου τοῦ Χριστοῦ διατύπωσαν οἱ Γερμανοὶ A. Drews καὶ A. Kalthoff, οἱ ἀγγλόφωνοι E. Johnsons καὶ W. B. Smith, καθὼς καὶ ὁ Γάλλος P. - L. Couchoud. Τὸ “δόγμα” τῶν προαναφερθέντων γιὰ τὴ μὴ ἱστορικότητα τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ υἰοθέτησαν, ἐκ λόγων τακτικῆς, μαρξιστὲς “ἱστορικοὶ” τοῦ Χριστιανισμοῦ, οἱ ὁποῖοι μέχρι καὶ σήμερα ἀρνοῦνται νὰ μετακινήθουν—ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἐπιστημονικὴ μέθοδο καὶ τὴ βιβλιογραφία τους— πέραν τοῦ ἔτους 1908 (πρόκειται γιὰ τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖο ἐκδίδει τὸ ἔργο του γιὰ τὴν καταγωγή τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ τελευταῖος πρωτότυπος μελετητὴς τοῦ συγκεκριμένου μεγέθους ἀπὸ πλευρᾶς ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ, ὁ K. Kautsky)· βλ. εἰδικότερα Β. Στογιάννου, «Ἡ καταγωγή τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τοὺς Μαρξιστάς. (Ἐκθεσις τῶν ἀπόψεων μετὰ κριτικῆς)», στὸν τόμο: Ὁρθόδοξος πνευματικότης / Χριστιανισμὸς - Μαρξισμὸς, Θεσσαλονίκη 1968 (= Σεμινάριο Θεολόγων Θεσσαλονίκης: 2), σελ. 134-199 [καὶ στοῦ ἰδίου, Ἀνάλεκτα, Θεσσαλονίκη (ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ) 1988 (=Βιβλικὴ Βιβλιοθήκη: 5), σελ. 9-93], καθὼς καὶ Σ. Ἀγουρίδη, «Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ Χριστιανισμὸς. (Γένεση καὶ ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ)», Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς 59 (1976) 73-87.

24. Περὶ τὴν Ἱστορίαν τῶν Βίων τοῦ Χριστοῦ βλ. ἰδιαίτερος Σ. Ἀγουρίδη, Ἑρμηνευτικὴ τῶν ἱερῶν κειμένων. Προβλήματα - μέθοδοι ἐργασίας στὴν ἐρμηνείαν τῶν Γραφῶν, Ἀθήνα («Ἄρτος Ζωῆς») 2002³ (1979), σελ. 276-321· πρβλ. καὶ τὸ ἄρθρο τοῦ ἰδίου, «Ἡ ἀναζήτησις τοῦ “Ἱστορικοῦ Ἰησοῦ” ἀπὸ τὴ νεώτερη εὐρωπαϊκὴ σκέψις. (Αἴτια - ἀφετηριακὲς ἀρχές - ἀποτελέσματα τοῦ ἐγχειρήματος γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν)», στὸ βιβλίον του: Ἄρά γε γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις; Ἑρμηνευτικὲς καὶ Ἱστορικὲς Μελέτες σὲ ζητήματα τῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, Ἀθήνα («Ἄρτος Ζωῆς») 1989, σελ. 46-64.

κάποιου συρμοῦ. Οἱ καθαρῶς θεολογικὲς φωνὲς ἀποσιωπῶνται ἢ τίθενται στὸ περιθώριο, ἐν ὀνόματι μεγαλόσχημων ἱστοριστικῶν καὶ θρησκευτικῶν προσεγγίσεων. Ὡστόσο, οὔτε καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἢ βάσει γεγονότων οἰκείωση τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ μοιάζει νὰ ἐπιτυγχάνεται. Ὅσο πρὸς πολλὰ γράφονται, τόσο πρὸς ἄγνωστος φαντάζει ὁ Χριστός, τόσο καθαρότερα ἐκδηλώνονται ἡ “ἐνθεος” ἀνασφάλεια καὶ ὁ “ἄθεος” δογματισμός.

Πάντως, ὁ ἄγνωστος αὐτὸς Χριστὸς ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι “ἀπαραίτητος”, καὶ μάλιστα γιὰ πολλοὺς λόγους: Γιὰ νὰ δικαιολογεῖ τὸν ἐπιστημονικὸ ναρκισσισμό, τὶς φονταμενταλιστικὲς ἀκρότητες, τὴν ἀλαζονεία τῆς πολιτισμικῆς “ὑπεροχῆς”, τὸν πουριτανισμό καὶ τὴν ἀποικιοκρατικὴ πολιτικὴ (καταδυνάστευση καὶ καταλήστευση λαῶν, ἐξαφάνιση τῶν “πρωτογόνων”, ἰσοπέδωση διαφορετικῶν πολιτισμῶν στὸ ὄνομα τῶν ἐξερευνησέων, τῆς οἰκονομικῆς προόδου καὶ τῆς διαδόσεως —τὸ δίχως ἄλλο!— τοῦ Εὐαγγελίου), τὴ ρατσιστικὴ μεταχείριση φύλων καὶ φυλῶν, τὰ πογκρόμ, τὶς ἀντιπαραθέσεις μεταξὺ κεφαλαιοκρατῶν καὶ κοινωνιστῶν, ἐθνικιστῶν καὶ διεθνιστῶν, κρατιστῶν καὶ ἰμπεριαλιστῶν, ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν, ἀνεπτυγμένων καὶ μὴ, κ.ο.κ. Εἶναι “χρήσιμος”, ἴσως, γιὰ νὰ καλύπτεται μ' ἓνα ἐπίχρυσμα οἰκουμενικότητας ἢ ἀπολυτότητα καὶ ἀποκλειστικότητα ποὺ ἀξιοῖ ὁ κατὰ τ' ἄλλα φιλελεύθερος δυτικὸς Ἀνθρωπισμός μας, γιὰ ν' ἀπατάμε ἑαυτοὺς μὲ τὴν ἰδέα πὼς κάθε “πρόοδος” ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀναίρεση τοῦ παλαιοῦ, μὲ ἀνεξέταστη ταφὴ τοῦ παρελθόντος, μὲ ἄγρια περιφρόνηση τῆς μαρτυρίας καὶ τῆς μνήμης.

Ὡς ἀνταπόδοση τῶν “ὑπηρεσιῶν” ἐνὸς τέτοιου Χριστοῦ θὰ μπορούσε ἐδῶ νὰ κατανοηθεῖ ἡ ἄχαρη προσπάθεια κάποιων νὰ τὸν προσαρμόσουν στὸ πολύχρωμο μωσαϊκὸ τῶν θρησκευτῶν τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς (γιὰ τὸν ἔλεγχο τῶν ἐδαφῶν τῆς ὁποίας, ἄλλωστε, μέχρι σήμερα ἀναλαμβάνονται οὐκ ὀλίγες “ἀνθρωπιστικὲς” ἀποστολές!). Τὸν ἀναβαπτίζουν, ἐν πρώτοις, στὶς σημιτικὲς Του ρίζες· περαιτέρω τὸν διακρίνουν σὲ Ἑσσαῖο ἢ Φαρισαῖο, σὲ Ζηλωτὴ ἢ Ἐβιωναῖο. Ἄλλοτε πάλι ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι εἴτε Ἰνδὸς εἴτε Πέρσης, εἴτε Ἑλληνας εἴτε Αἰγύπτιος. Τὸ μόνο, πάντως, ποὺ δὲν καταδέχονται —μὲ προσωπικὴ ἐκζήτηση καὶ εἰλικρίνεια— εὐθέως νὰ ρωτήσουν εἶναι: «Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;» (Ματθ. 11,3).

Ὅλες οἱ τέτοιου εἴδους προσπάθειες, νὰ χαρακτηρισθεῖ, νὰ κατηγοριοποιηθεῖ εὐσχήμως ὁ Ἰησοῦς, ἀποτυπώνουν ἐκ νέου τὴν ἀποτυχία μας νὰ τὸν γνωρίσουμε· δηλώνουν τὴν ἀδυναμία μας νὰ τὸν «ἱστορήσουμε». Τὰ διαταραγμένα καὶ ἀξιοθρήνητα πορτραῖτα Του (βιογραφικὰ ἢ ζωγραφικὰ), τὰ γλυκερὰ καὶ ἀνακόλουθα εἰδωλά Του μοιάζουν μὲ τὰ δικά μας· καὶ τοῦτο, μᾶλλον, μᾶς παρηγορεῖ. Γιὰ τὴν κατασκευὴ τους δὲν ἀπαιτοῦνται εἰδικὲς προϋποθέσεις, ὅπως: ἐκκλησιαστικὸς τρόπος ζωῆς, πίστη, ταπείνωση, ἀγάπη, προσευχή· οὔτε κάποια οὐσιαστικὴ θεμελίωση τῆς ὀνομαστικῆς μας ἀπιστίας. Ἡ σιωπὴ Του εἶναι γιὰ μᾶς χρυσός. Γράφουμε γι' Αὐτὸν βιβλία, ἐπινοοῦμε θεωρίες, ὑποστηρίζουμε τὶς πλέον ἀντικρουόμενες ἀπόψεις,

χωρὶς νὰ τίς ὑποβάλλουμε στὴν κρίση τοῦ κοινοῦ νοῦς ἢ νὰ τίς μετροῦμε μὲ τίς ἀπαιτήσεις τοῦ διαλόγου. Ὁ ἴδιος, ἐξάλλου, ὁ τόσο μακρινὸς γιὰ μᾶς κι ἀδύναμος Ἰησοῦς, δείχνει τόσο πρόθυμος ν' ἀποδεχθεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό Του τὸν ὑποκειμένον μας διχασμό! Ἐνῶ μάλιστα ὀμνύουμε πῶς τὸ θέμα Του δὲν ἀποτελεῖ γιὰ μᾶς ὑπόθεση προσωπική, ἱκανοποιούμαστε ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἴδιος δὲν ἐπιδιώκει μὲ κανένα τρόπο νὰ ἐπέμβει στὴ ζωὴ μας κι ὅτι μπορούμε ν' ἀσχολούμαστε μαζί Του βάσει μιᾶς σχέσεως πού δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκη ἀμοιβαία ἢ ἀπαιτητική. Θαμπωμένοι ἀπ' τοὺς γυρολόγους τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς λογικῆς, μὲ σύντροφό μας τὸ "δαιμόνιο" τὸ ἐρευνητικὸ, ὀργανώνουμε τοὺς δικούς μας περιπάτους μέσα στὴν Ἱστορία· ἀναζητοῦμε —ὡσὰν Ἰαβέρηδες τοῦ Β. Οὐγκώ— τὰ ἴχνη Του στὸ ἄγνωστό μας παρελθόν. Νομίζουμε πῶς διακρίνουμε —μὲ περισσὴ εὐκολία— θρύλους, μύθους καὶ παραδόσεις πού ἀκολούθησαν τὸ θάνατο Ἐκείνου. Θαρροῦμε πῶς ἀνακαλύπτουμε τὴ διάσταση(!) πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν «Ἰησοῦ τῆς Ἱστορίας», ἤτοι τῶν ἱστορικῶς βεβαιωμένων μαρτυριῶν Του, καὶ τὸ «Χριστὸ τῆς πίστεως»²⁵, τὸ Χριστὸ στὸν ὁποῖο πίστεψαν (ἢ ἔπλασαν, κατ' ἄλλους) οἱ ὀπαδοί Του καὶ ὁ ὁποῖος ἀποτέλεσε τὸν ἀρμό τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος, τὸν κορμὸ τῆς παραδόσεως, τὴν ἀφορμὴ τῆς Γραφῆς καὶ τοῦ κηρύγματος, τὸν λόγο ὑπαρξῆς τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀρχομένου τοῦ 20οῦ αἰ., ὁ Ἄλσατος θεολόγος Albert Schweitzer (1875-1965), στὴν κλασικὴ του μελέτη γιὰ τὴν Ἱστορία τῆς ἔρευνας τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ²⁶, συνόψισε (καὶ ἐπέτεινε) ὅλη σχεδὸν τὴ σύγχυση καὶ τὴν ἐναντιοφάνεια τῶν πορτραίτων τοῦ Χριστοῦ κατὰ τοὺς δύο προηγούμενους αἰῶνες. Μὲ κεντρικὴ ἀναφορὰ στὸν φιλελεύθερο Γερμανὸ θεολόγο David Friedrich Strauß (1808-1874), ἐπεσήμανε τίς ἀντιδιαμετρικότερες παραλλαγές τῶν ἐν λόγῳ πορτραίτων: Ἀπὸ τὸν ἀπεριόριστο θαυμασμὸ μέχρι τὴ ριζικὴ ἄρνηση τῆς ἱστορικῆς Του ὑπάρξεως, ἀπὸ τὴ λατρευτικὴ διάθεση τῶν Ρομαντικῶν μέχρι τίς ἀμφιβολίες τῶν σκεπτικιστῶν, ἀπὸ τὰ ἐνθουσιαστικὰ ὁράματα τῶν κοινωνικῶν ἰδεολόγων μέχρι τίς ἐμμονές τῶν τότε θρησκευολόγων.

25. Γιὰ τὴν ὡς ἄνω διάκριση βλ. D. F. Strauß, *Der Christus des Glaubens und der Jesus der Geschichte. Eine Kritik des Schleiermacherschen Lebens Jesu*, Berlin 1865, περαιτέρω δὲ M. Kähler, *Der sogenannte historische Jesus und der geschichtliche, biblische Christus*, Leipzig 1892.

26. Von Reimarus zu Wrede. *Eine Geschichte der Leben-Jesu-Forschung*, Straßburg/Tübingen 1906 (1913³: *Geschichte der Leben-Jesu-Forschung*)· σὲ ἀγγλικὴ μετάφραση: *The Quest of the Historical Jesus. A Critical Study of its Progress from Reimarus to Wrede*, London 1910 καὶ σὲ ἐλληνικὴ: *Ἱστορία τῆς ἔρευνας τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ*. Ἀθήνα («Ἄρτος Ζωῆς») 1982. Περισσότερα γιὰ τίς θέσεις τοῦ A. Schweitzer ἀπὸ πλευρᾶς Ὀρθοδόξου βλ. στὸ Γ. Πατρώνου, *Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ συγχρόνῳ Δυτικῇ Θεολογίᾳ*. (Σύντομος ἱστορικὴ ἐπισκόπησις), Ἀθήναι 1989³ (1977), σελ. 27-37. Γιὰ μιὰ νηφαλιότερη ἀπὸ ἐκείνην τοῦ Schweitzer θεώρηση τῆς ἔρευνας τοῦ Βίου τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὸ 19ο αἰ. βλ. H. Weinel, *Jesus im neunzehnten Jahrhundert (Mit einem Schlußteil: Im neuen Jahrhundert)*, Tübingen (ἐκδ. Mohr-Siebeck) 1914.

Καίτοι οἱ περισσότερες τῶν παραπάνω κατασκευῶν ἐπικαλοῦνταν τὸ ἐπιχείρημα τῆς ἱστορικῆς ἀναζητήσεως ἢ τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς τίτλους τῶν κατασκευαστῶν, μετὰ δυσκολίας θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ διακρίνει τὴ διαφορὰ μεταξὺ ἱστοριογραφίας καὶ πλαστογραφίας, ἀντικειμενικότητας καὶ ἀπάτης, ἔρευνας καὶ κακοπιστίας· τὸ γεγονός δὲ αὐτὸ δικαιώνει γιὰ μίᾳ ἀκόμη φορὰ τὴν πρόρρηση τοῦ πρεσβύτου Συμεὼν πρὸς τὴν Μαριάμ: «Οὗτος κεῖται... εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον,... ὅπως ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί» (Λουκ. 2,34-35). Μὲ παρόμοια δυσκολία, τέλος, θὰ ἦταν σὲ θέση ἓνας καλοπροαίρετος κριτῆς νὰ ἀρνηθεῖ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἰησοῦς, ὁ «πάσχων Δουλός» —κατὰ τοὺς Χριστιανοὺς— τοῦ Ἡσαΐα (βλ. Ἠσ. 49-53), μὲ ὅλα τοῦτα ξαναπάσχει. Στους ἀνὰ τοὺς αἰῶνες ἀποτυχημένους μαθητές, τοὺς ἄνευ ἔργων ὀπαδούς Του, καθὼς καὶ σὲ ὅσους εὐθέως τὸν ἀρνοῦνταν, προστέθηκαν τῶρα αὐτόκλητοι “ἱστορικοὶ” τοῦ βίου Του, τέκνα τῆς ἰδεολογικοποίησης τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ ἀποθεωμένου τοῦ ἐγωισμοῦ, θύματα κι αὐτοὶ ποικιλίας παθῶν καὶ προκαταλήψεων, ψυχώσεων καὶ φαντασιώσεων, πού ἔχουν τὴν ιδιότητα νὰ διαστρέφουν μέχρι βάθους τὴν εἰκόνα Του· κι ἡ παρουσία τους μετέβαλε θεαματικὰ τὸ σκηνικό.

Δ'. ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ΟΥ ΑΙ. ΩΣ ΤΙΣ ΗΜΕΡΕΣ ΜΑΣ

Ὁ προαναφερθεὶς ἀπολογισμὸς —ἐκ μέρους τοῦ A. Schweitzer— τῆς νεότερης ἔρευνας γιὰ τὸ βίον τοῦ Ἰησοῦ δὲν σήμανε, βεβαίως, καὶ τὸ τέλος τῶν δεινῶν τῆς. Ἡ αὐθαιρεσία ἀγαπᾶ νὰ ἀναπαράγεται, ἡ κακὴ συνήθεια νὰ ἐπαναλαμβάνεται, στοὺς περισσότερους δὲ τῶν συνανθρώπων μας ἀσκοῦν μείζονα ἔλξη τὸ ἀνορθολογικὸ καὶ τὸ παράδοξο, τὸ χονδροειδές, τὸ χυδαῖο καὶ τὸ προκλητικὸ. Ἰδιαιτέρως κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνες, ἀρνητὲς καὶ ἀπολογητὲς, κριτικοὶ καὶ διαμεσολαβητὲς, ἀκαδημαϊκοὶ καὶ ἐκλαϊκευτὲς, συναγωνίζονταν γιὰ τὴν ἐντυπωσιακότερη προσωπογραφία τοῦ Ἰησοῦ, τὴν ἀνασύνθεση τῶν σπαραγμάτων τῆς ἢ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ ἱστορικο-θρησκευτικοῦ πλαισίου ζωῆς καὶ δράσης Του (δὲν εἶναι ἄγνωστη, ἄλλωστε, ἡ προτίμηση πολλῶν πρὸς τὴ «νεκρὴ φύση»!). Ἀναπόφευκτα πρωταγωνιστικὸ ρόλο εἶχαν ἐδῶ Προτεστάντες —κυρίως— φιλόλογοι, θεολόγοι καὶ ἱστορικοί, οἱ ὅποιοι μετέλλασσαν κάθε φορὰ τὶς μεθόριες ἐκκλησιολογικῶς ἀρχές τους σύμφωνα μὲ τὰ νεότερα φιλοσοφικά, κοινωνικο-ιδεολογικὰ ρεύματα καὶ τὶς ὑποτιθέμενες ἐπιστημονικὲς “ἀνακαλύψεις”. Τὴ “θεολογία” τους χαρακτήριζαν συνήθως ἡ ἐγκεφαλικὴ λεξιλαγνεῖα, ἡ ὠραιοποίηση τῆς πρωτοχριστιανικῆς ἀφετηρίας καὶ ἡ ἀπαξίωση τῆς ἱστορικῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἀτομοκεντρικὸς προσδιορισμὸς τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως ἢ, ἀντιστοίχως, τῆς ἀντιθρησκευτικῆς τους στάσεως. Οἱ ὁμότεχνοί τους Ρωμαιοκαθολικοὶ ἐπρόκειτο, δυστυχῶς, ν’ ἀκολουθήσουν, μὲ κάποιον ἴσως δισταγμὸ στὴν ἀρχή, μὲ περισσότερο δὲ ζῆλο στὴ συνέχεια.

Ἡ ἔρευνα τοῦ ἱστορικοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὸν 20ὸ αἰ. θὰ μπορούσε νὰ ἀναπτυχθεῖ, γιὰ λόγους περισσότερο συστηματικούς, στὶς ἀμέσως ἐπόμενες φάσεις:

Ι. Στὴν ἐποχὴ τῶν μεγάλων αὐτοκρατοριῶν ποὺ προηγήθηκε, ὁ ἄνθρωπος αἰσθανόταν ὅτι ἦταν πιά σὲ θέση νὰ γνωρίσει χωρὶς διαμέσου τὸ Χριστό, ἴσως δὲ καὶ ν' ἀπαλλαγεῖ ὀριστικὰ ἀπὸ Αὐτόν. Ἦταν ἡ περίοδος ποὺ πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὴ «φιλελεύθερη» ἔρευνα τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ (18ος-ἀρχὲς 20οῦ αἰ.) καὶ ἡ ὁποία δὲν μποροῦσε ν' ἀποκρύψει τὴν κεκτημένη ὀρμὴ τῆς μικρόνοης φυσίωσης τῶν αὐτουργῶν. Χαρακτηριστικὸ πάντοτε τῶν ἐξ ἀλαζονείας πασχόντων εἶναι ἡ ρῆξη τῶν σχέσεων μὲ πρόσωπα καὶ πράγματα ποὺ δὲν συμβάλλουν, κατὰ τὴν κρίση τους, στὸν αὐτοδοξασμὸ τους. Διόλου παράξενο, λοιπόν, γιατί ἓνα πλήθος «φιλελεύθερων» ἐρευνητῶν τῆς ἐν λόγῳ περιόδου, ἀλλὰ κι αὐτῆς ποὺ ἀκολουθεῖ, δήλωνε πὼς ἀδυνατοῦσε νὰ παραδεχθεῖ τὸ Θεὸ τῶν Χριστιανῶν (ὅσο εὐκολὴ εἶναι ἡ συνάντησή μαζὶ Του τῶν ἀπλῶν καὶ ταπεινῶν, τόσο πιὸ δύσκολη ἀποδεικνύεται τούτη στὴν περίπτωσή τῶν ψευδαυταρχῶν, τῶν ἄτολμων κατὰ τὴν πίστη, τῶν ἔναντι ἑαυτῶν ἀνείλικρινῶν!), καί, τὸ χειρότερο, ἴσως, πὼς δὲν εἶχε διαπιστώσει ιστορικῶς ποτὲ κάτι βέβαιον γι' Αὐτόν!

Οἱ παραπάνω ἐρευνητὲς θεωροῦσαν τὰ Εὐαγγέλια, τὶς ἀρχαιότερες περὶ Χριστοῦ μαρτυρίες, τὸ κήρυγμα τῆς πρώτης Ἐκκλησίας, τὴ διδαχὴ της, ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει ἰουδαϊκά, ὅπωςδὴποτε δὲ ἐλάχιστα ἀξιόπιστα. Κατὰ κάποιον τρόπο, ἀγωνίζονταν νὰ πείσουν ὅτι ἀγωνιοῦσαν νὰ ἐπιλύσουν τὸ ἱστορικὸ «αἰνίγμα-Ἰησοῦς», νὰ ἀπαντήσουν ποιὸς πράγματι ἦταν ἢ τί γνώμη εἶχε ὁ ἴδιος περὶ ἑαυτοῦ. Τὰ περιθώρια, ὡστόσο, τῶν συμπερασμῶν τους ἔμοιαζαν πολὺ στενά, καθὼς μόνοι τους εἶχαν προηγουμένως ἀποκλείσει, μὲ τὴ μία ἢ τὴν ἄλλη ἐπιλογὴ καὶ στὸ ὄνομα ἐνὸς ἰδιότυπου ἱστορισμοῦ, κάθε εἶδος ἄμεσης ἐκκλησιαστικῆς μαρτυρίας. Ἡ «Ἑρμηνευτικὴ τῆς καχυποψίας», ἡ διαταραγμένη φαντασία, ἡ συγκρητιστικὴ ἔμπνευση, ἡ προβολὴ στὸ ἀπώτερο παρελθὸν τῶν συγχρόνων τους ἰδεολογημάτων, εἶχαν τὸν πρῶτο λόγο.

Ὁμολογουμένως, κανένα ἀπὸ τὰ θρησκευτο-ιδεολογικά, ψυχολογικά κ.ἄ. σχήματα ποὺ δοκιμάστηκαν καθ' ὅλην αὐτὴ τὴν περίοδο στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ δὲν κατόρθωσε νὰ ἐπιβληθεῖ· ἔστω κι ἂν, κατὰ καιροὺς, κάποια ἀπ' αὐτὰ παρεῖχαν τὴν ἐντύπωση (ποὺ διαρκεῖ μέχρι σήμερα) ὅτι νεκρανασταίνονται ἀπὸ ἡμιμαθεῖς καὶ ἐμπαθεῖς μεταπράτες τῆς "προόδου", μὲ θόρυβο πολὺ κι ἀστήρικτα ἐπιχειρήματα, καὶ τὴ βοήθεια πάντοτε τοῦ ἴδιου μαγικοῦ ραβδιοῦ: τοῦ ἐπιστημονισμοῦ τοῦ 19οῦ αἰ.!. Τὸ προκαθορισμένο τέλος τους ἐπέσπευσαν οἱ μεγάλοι πόλεμοι, ὁ ἐκφυλισμὸς τῶν νεότερων αὐτοκρατοριῶν, ὁ κορεσμὸς τῶν αὐτάρεσκων μονολόγων. Ἡ καθαιρετικὴ ἐμπειρία δύο Παγκοσμίων πολέμων, οἱ ἐσωτερικὲς ἀντιστάσεις τῆς νέας εὐρωπαϊκῆς διανόησης²⁷, ἡ Διαλεκτικὴ Θεολογία, ἡ Φαινομενολογία καὶ ἡ Ὑπαρξι-

27. Ἐπρόκειτο γιὰ ἀντιστάσεις ποὺ ἀναδύθηκαν ἀπὸ τὴν τραγικὴ διάψευση τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῶν ψευδο-βεβαιότητων τοῦ Ἱστορισμοῦ· γιὰ ἀντίρροπες δυνάμεις οἱ ὁποῖες ἐνεργοποιήθηκαν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς προσωρινῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ ἀλλὰ καὶ

στική Φιλοσοφία, ἔθεσαν νέους ὄρους, πιθανόν θεολογικότερους²⁸, στὴν ἀναζήτηση τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ. Μὲ αὐτούς ἡ βιβλικὴ ἐπιστήμη θέλησε νὰ ὑπερβεῖ τὰ θρησκευοῖστορικά ἀδιέξοδα στὴν ἀναζήτηση τοῦ Ἰησοῦ, τὸν ἐγκλεισμό σὲ σχήματα ποὺ καμία σχέση δὲν εἶχαν μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν πραγματικότητα τῆς Ἐκκλησίας· νὰ ἐπανεύρει τὸ πρόσωπο τοῦ Σωτῆρος πέρα ἀπὸ συλλογισμούς καὶ ὑποσημειώσεις· νὰ ἐπαναφέρει τὴν ἐλπίδα γιὰ τὸ μέλλον μέσα ἀπὸ τὴ μαρτυρία τῆς παρουσίας Του στὸ προσωπικό μας παρόν.

II. Σταθμὸς στὴ νέα ἔρευνα τοῦ βίου καὶ τοῦ μηνύματος τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπῆρξε ἡ παρέμβαση τοῦ Γερμανοῦ θεολόγου Rudolf Bultmann (1884-1976)²⁹. Ὁ τελευταῖος, εἰσηγούμενος ἕνα πρόγραμμα «ἀπομύθευσης» (Entmythologisierung) καὶ ὑπαρξιακῆς ἐξυποκειμενίκευσης τῆς Βίβλου, ἐπιχείρησε νὰ ἀποδεσμεύσει τοὺς ἐρευνητὲς ἀπὸ τὴν ἐπιφανειακὴ σύγκριση τοῦ Εὐαγγελίου μὲ διαφορετικὲς θρησκευτικὲς (βλ. "μυθολογικὲς") παραδόσεις, ὑπαινισσόμενος περίπου τὰ ἑξῆς: Τὸ ζητούμενο δὲν εἶναι ὁ ἱστορικο-φιλολογικῶς ἀναπαριστώμενος «Ἰησοῦς τῆς Ἱστορίας», γιὰ τὸν ὁποῖο θεβαίως μᾶς ἀρκεῖ ὅτι κάπου κάπως κάποτε ὑπῆρξε, ἀλλὰ ὁ λατρευόμενος καὶ διαρκῶς κηρυττόμενος «Χριστὸς τῆς πίστεως», ὁ «Χριστὸς τῆς Ἐκκλησίας». Ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἀποτελεῖ ὄχι ἀπλῶς ἕνα ἀντικείμενο ἀλλὰ τὴν προϋπόθεση καὶ τὸ σκοπὸ τῆς Θεολογίας. Τὸ Εὐαγγελίό Του, πίσω ἀπὸ οἰοδόποτε γλωσσικὸ ἔνδυμα, μᾶς ἀποκαλύπτει μὲ ποιὸν τρόπο Τὸν ἔζησε ἡ πρώτη Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ τί σημαίνει ἡ ὑπαρξὴ Του γιὰ μᾶς ποὺ Τὸν συναντοῦμε καὶ πάλι σήμερα.

Ὁ Bultmann μὲ τίς θέσεις του ἐγκαινίασε τὴ φάση ἐκείνη στὴν ἔρευνα τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ ἢ ὁποῖα ἔλαβε τὸ ὄνομα «Μὴ Ἔρευνα» (=No Quest³⁰, ἐν σχέσει πρὸς

τῆς συνεχιζόμενης μετὰ ταῦτα καταδιώξεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ ὁμολογούς τοῦ πρώτου ὁλοκληρωτισμοῦ.

28. Χρήσιμη καταγραφή τῶν σπουδαιοτέρων τάσεων στὴ δυτικὴ θεολογικὴ σκέψη τῆς τελευταίας ἑκατονταετίας ἐπιχειρεῖ ὁ ρωμαιοκαθολικὸς R. Gibellini, *La teologia del XX secolo*, Brescia ("Queriniana") 1992 (καὶ σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση ἀπὸ τίς ἐκδόσεις «Ἄρτος Ζωῆς»: *Ἡ θεολογία τοῦ 20οῦ αἰῶνα*, Ἀθήνα 2002). εἰδικότερα ὡς πρὸς τὴν ἔρευνα τῆς Καινῆς Διαθήκης βλ. W. G. Kümmel, *Das Neue Testament im 20. Jahrhundert. Ein Forschungsbericht*, Stuttgart («Katholisches Bibelwerk») 1970 [=Stuttgarter Bibelstudien; 50].

29. Περὶ αὐτοῦ βλ. Κ. Παπαπέτρου, «Ὁ R. Bultmann καὶ ἡ θεολογία του», *Θεολογία* 37 (1966) 122-127 [καὶ στοῦ ἰδίου, *Προσβάσεις. Ζητήματα ἀπολογητικῆς θεολογίας καὶ φιλοσοφικῆς κριτικῆς τοῦ καιροῦ μας*, Ἀθήναι 1979, σελ. 65-71]. ἐπίσης, Γ. Πατρώνου, *Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ συγχρόνῳ Δυτικῇ Θεολογίᾳ*, σελ. 89-110 καὶ Σ. Ἀγουρίδη, *Ἑρμηνευτικὴ τῶν ἱερῶν κειμένων*, σελ. 325-355.

30. Γιὰ τὸν ὄρο πρβλ. J. Reumann, «Jesus and Christology», στὸ συλλογικὸ ἔργο: *The New Testament and its Modern Interpreters* (ἐκδ. E. J. Epp/G. W. MacRae), Philadelphia (Fortress Press)/Atlanta (Scholars Press) 1989, σελ. 502.

τὴν προγενέστερη καὶ θυελλωδέστερη, τὴν ὁποῖαν εἶχε καταγράψει ὁ A. Schweitzer³¹), γὰρ νὰ τονίσει ὅτι μία αὐστηρῶς ἐπιστημονικὴ προσέγγιση τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ οὔτε ἀναγκαῖα εἶναι οὔτε —ἴσως— καὶ δυνατὴ.

III. Ἡ ἐπόμενη περίοδος τῆς «Νέας Ἑρευνας» (=New Quest)³², στὴν ὁποῖαν ἐνεπλάκησαν παλαιοὶ μαθητὲς τοῦ Bultmann, ὄφειλε νὰ ὑπερβεῖ τὸν ἱστοριστικὸ «ἀποφατισμὸ» τοῦ διδασκάλου καὶ νὰ ξαναπροβάλλει τὴν ἱστορικὴ διάσταση τοῦ κηρύγματος τῆς Ἐκκλησίας³³, ὡς τῆς πλέον ἀξιόπιστης μαρτυρίας γὰρ τὸ βίωμα αὐτῆς. Οἱ τελευταῖοι, διαβλέποντας τὸν κίνδυνο τῆς ὑποτιμῆσεως τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς ἀναδύσεως ἑνὸς εὐσεβιστικοῦ δοκητισμοῦ, ὁμολόγησαν πὼς ἡ ἱστορικὴ προσέγγιση τοῦ Ἰησοῦ εἶναι δυνατὴ, χωρὶς νὰ χρειάζεται νὰ ἐγκαταλειφθεῖ ἡ ὁδὸς τῆς πίστεως. Αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ σημαίνει ὅτι δὲν χωρίζεται ὁ Ἰησοῦς τῶν Εὐαγγελίων ἀπὸ τὸ Χριστὸ τῆς πίστεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας· ὅτι ὁ ἀναστάς Κύριος εἶναι αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς Ἰησοῦς, ὁ «τὸ μεσότοιχον λύσας» (Ἐφ. 2,14) «ἀγίου» καὶ «κοσμικοῦ» (πρβλ. Ἐβρ. 9,1), ὁ καταργήσας οἰαδήποτε διάκριση μεταξὺ δικαίου κατὰ Νόμον καὶ ἁμαρτωλοῦ· ὅτι στὸ πρόσωπό Του κατανοεῖται πλήρως ἡ ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὁμιλία, ἢ ὅλως νέα θεώρηση τοῦ Σαββάτου κ.ο.κ.³⁴. Ἐκεῖνο ποὺ διαστέλλεται, κυρίως, εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν ἱερῶν συγγραφέων, καὶ τοῦτο ἐξαιτίας τῶν διαφορετικῶν ἱστορικῶν καὶ ποιμαντικῶν συνθηκῶν ἐντὸς τῶν ὁποίων οἱ πρῶτοι ἔδρασαν.

Ὁ «ἱστορικὸς Ἰησοῦς» ἐπανῆλθε ἔτσι στὸ προσκῆνιο ὄχι ὡς ἐπαλήθευση ἀπλῶς τῆς πίστεως οὔτε μόνον ὡς δικαίωση τῆς ἐν μέσῳ κόπων καὶ περιπετειῶν ἐπιστημονικῆς ἀναζητήσεως τοῦ προσώπου Του, ἀλλὰ καὶ ὡς κριτήριον γὰρ τὴν πιστότητα τῆς Ἐκκλησίας στὸ πρωταρχικόν, στὸ περὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτῆς κήρυγμα. Μὲ τὴν ἐπάνοδό Του συνειδητοποιήθηκαν καὶ ὀρισμένες —παρὰ τὶς διαφέρουσες ἐμφάσεις τῶν ἐπιμέρους ἐρευνητῶν— πολὺ σημαντικὲς ἀλήθειες, ὅπως:

1. Δὲ συντρέχει λόγος νὰ ἐπιζητοῦμε πίσω ἀπ' τὰ λόγια τοῦ Ἰησοῦ ἓνα συγκεκριμένο πρόγραμμα γὰρ τὴ διατύπωση τῆς χριστολογικῆς, τῆς περὶ Μεσσία δηλαδὴ, διδασκαλίας Του· οὔτε χρειάζεται ν' ἀνησυχοῦμε, καταφεύγοντας μάλιστα σὲ ψυχαναλυτικὲς ἔρευνες ἐξ ἀποστάσεως, μήπως γὰρ κάποια περίοδος τῆς ζωῆς Του

31. Βλ. παραπάνω, ὑποσ. 26.

32. Κατὰ τὸν τίτλο τοῦ ἔργου τοῦ J. Robinson, *A New Quest of the Historical Jesus*, London (SCM Press) 1959· πρβλ. Ἰ. Καραβιδοπούλου, «[Ἡ ἱστορικὴ ἀπόφραξις τοῦ Ἰησοῦ]. Ἡ ἔρευνα στὰ τέλη τοῦ 20οῦ αἰ.», *Ἱστορικά*, τχ.62 (= ἔφημ. Ἐλευθεροτυπία, 21.12.2000), σελ. 47.

33. Γιά περισσότερα περὶ αὐτοῦ βλ. Γ. Πατρώνου, *Μαθητεία καὶ ἀποστολικότητα*. Β'. Τὸ Ἀποστολικὸ κήρυγμα, Ἀθήνα («Δόμος») 1999.

34. Στὸ πνεῦμα αὐτὸ βλ. E. Käsemann, «Das Problem des Historischen Jesus», στὴ συλλογὴ ἄρθρων του μὲ τίτλο: *Exegetische Versuche und Besinnungen*, τ. Α', Göttingen (ἐκδ. Vandenhoeck & Ruprecht) 1960, σελ. 187-214· πρβλ. J. Reumann, «Jesus and Christology», σελ. 506.

δὲν περιελάμβανε ὁ ἴδιος Ἐαυτὸν σὲ τούτη τῇ διδασκαλίᾳ ἢ στὴν προσωπικὴ Του, κατ' ἄλλους, αὐτοσυνειδησία. Σήμερα ἀντιλαμβανόμαστε καλύτερα τὸ γεγονός ὅτι ὁμιλοῦν καὶ μαρτυροῦν ὄχι μόνον τὰ λόγια, ἀλλὰ καὶ οἱ πράξεις, οἱ ἐνέργειες, οἱ ὁποῖες λειτουργοῦν ὡς «σημεῖα», ὡς φορεῖς πολὺ συγκεκριμένων μηνυμάτων. Γιὰ τὸν Ἰησοῦ τὰ μηνύματα αὐτὰ (ὅπως εἶναι λ.χ. ἡ μετάνοια καὶ ἡ ἄφεση τῶν ἀμαρτωλῶν, ἡ ἀποκατάσταση ὀλόκληρου τοῦ ἀνθρώπου, οἱ νέες σχέσεις μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἡμῶν: ἀνδρῶν, γυναικῶν, δούλων καὶ παιδιῶν, ἀλλοθρήσκων καὶ ἄλλοεθνῶν, ἡ προτεραιότητα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς κατὰ πρόθεσιν πίστεως κ.ο.κ.) συνδέονται ἄμεσα μὲ τὸ περὶ Βασιλείας κήρυγμά Του, μὲ τὴ συνείδηση ἐκείνης ὡς πραγματικότητος ἐσχατολογικῆς. Μόνον ποὺ ἡ Βασιλεία αὐτὴ δὲν μετατίθεται στὴν καταληκτικὴ φάση τοῦ δικοῦ μας χρόνου καὶ τῆς Ἱστορίας, ἀλλ' εὐρίσκεται στὸ κέντρο αὐτῆς, ὡς νόημα καὶ σωτηρία τῆς· εἶναι αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἱστορίας, ἐντὸς τῆς σωτηρίας μας στὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον.

2. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὴν ἰουδαϊκὴ παράδοση, διαπιστώνεται σ' αὐτὲς τόσο ἡ «συνέχεια» (Kontinuität) ὅσο καὶ ἡ «ἀσυνέχεια» (Diskontinuität). Ἐνῶ, φέρ' εἰπεῖν, διατυπωνόταν παλαιότερα ἡ ἄποψη ὅτι ἡ περὶ Σωτῆρος ἀντίληψη τῶν Εὐαγγελίων ἀποτελοῦσε πρόσλημμα γνωστικοῦ μύθου ἀπὸ τὸν ἑλληνιστικὸ κόσμον, καὶ δὴ πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ, ἡ μελέτη τῶν —ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας— ἀνευρεθέντων χειρογράφων τοῦ Qumran στὴ Νεκρὰ Θάλασσα (1947) καὶ τοῦ Nag Hammadi στὴν Αἴγυπτον (1945/6) κατέδειξε τὴν ἀμεσώτερη συγγένεια τῆς περὶ προϋπάρχοντος Λόγου διδασκαλίας (βλ. Ἰωάν. 1,1-3) μὲ τὴν παλαιοδιαθηκικὴ σοφιολογικὴ Γραμματεία. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, οἱ θέσεις τοῦ Ναζωραίου περὶ συγχωρητικότητος (ἀκόμη κι ἐναντι τῶν ἐχθρῶν) ἢ περὶ Σαββάτου, κατὰ τοῦ διαζυγίου καὶ τῆς ὀρκωμοσίας, περὶ πνευματικῆς καθαρότητος καὶ μὴ κατακρίσεως κ.ἄ., ὅσο κι ἂν ἀντιπροσωπεύουν τὴν αὐθεντικότερη καὶ ἀνθρωπιστικότερη ἐρμηνεία τοῦ Νόμου, ἐξέρχονται τῶν στενῶν γεωγραφικῶν ὁρίων τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τῆς κυρίαρχης τότε πρακτικῆς. Ἄν, παραταῦτα, σπεύσουμε νὰ ἀποδεχθῶμε στὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ ἕναν Ἰουδαῖον ραββῖνον, ἕναν πρῶτον Ἐσσαῖον, Ζηλωτὴ κ.ο.κ., δὲν πρόκειται ποτὲ νὰ ἐννοήσουμε τὸ λόγο γιὰ τὸν ὁποῖον οἱ συμπατριῶτες Του Τὸν σταύρωσαν. Τὸ γεγονός, ἐξάλλου, ὅτι οἱ ἄνθρωποι μιλοῦν τὴν ἴδια γλῶσσα δὲν σημαίνει ὅτι σκέπτονται καὶ ὅμοια. Ἡ ὑπαρξὴ παράλληλων ιδεῶν δὲν συνεπάγεται ὅπωςδὴποτε ἐξάρτηση ἐνὸς φορέα τους ἀπὸ ἄλλον. Ποτὲ οἱ ιδέες δὲν περιορίζονται καμία μῆτρα, στὴν ὁποία αὐτὲς κυφοροῦνται, δὲ διεκδικεῖ τὴ μονιμότητα.

3. Ἡ “ἀποκατάσταση” τοῦ λόγου τοῦ Χριστοῦ στὴν πρωτότυπη καὶ αὐθεντικὴ του διατύπωση ἀκολουθεῖ ὑποχρεωτικὰ τὴν πορεία τῆς παραδόσεως. «Λόγια» τοῦ Ἰησοῦ ἀπαντοῦν τόσο στὰ Εὐαγγέλια ὅσο καὶ στὰ ὑπόλοιπα βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, τόσο στὴν ἐκκλησιαστικὴ ὅσο καὶ —ὑπὸ ὄρους— στὴν ἀπόκρυφη παράδοση. Γιὰ νὰ καταλήξουν στὴ διαθέσιμη σ' ἐμᾶς μορφή, προηγήθηκε ἡ διάβασή τους ἀπὸ τὴν προφορικὴ σὲ μιὰ ἀρχικὴ γραπτὴ παράδοση. Ὁ ἱερός Εὐαγγελιστὴς

ἐπεξεργάστηκε θεολογικῶς τὸ ὑλικό του, ἡ ὄλη δὲ συντακτικὴ καὶ ἐκδοτικὴ διαδικασία δὲν γνώρισε ἀσφαλῶς μία καὶ μόνη φάση. Κείμενα, ἐπομένως, ὅπως τὰ καινοδιαθηκικά, ποὺ ἀποτελοῦν τοὺς βασικούς μας μάρτυρες, πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζονται μὲ εὐρύτητα ἀντιλήψεως, στὸ πλαίσιο ὄχι μόνο τῆς ποικιλίας τῶν μορφῶν ἀλλὰ καὶ τῆς δυναμικῆς τῆς παραδόσεως.

IV. Εἰσερχόμενοι, τέλος, στὴ σημερινὴ περίοδο τῆς ἔρευνας τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ, ποὺ εἶναι γνωστὴ καὶ ὡς «Τρίτη» (Third Quest)³⁵, διαπιστώνουμε τάσεις μᾶλλον ἀμφιθυμικές, οἱ ὁποῖες ἐκδηλώνονται:

α) ὡς ἀνανέωση τοῦ ιστορικιστικοῦ συνδρόμου καὶ τῆς θεολογικῆς “ἀπροϋπόθετης” (ιστορικο-φιλολογικῆς ἢ ἀντι-επιστημονικῆς) ἔρευνας τῆς πρώτης περιόδου (19ος αἰ.), μὲ κύριο γνώρισμα τὴν ἀνακύκληση τόσο παλαιᾶς κοπῆς ὅσο καὶ μυθιστορηματικῶν πορτραίτων· καὶ

β) ὡς ἐπιστροφή στὴ φάση τῆς «Μὴ Ἐρευνας» (No Quest), ὡς ἐκ νέου δηλαδὴ παραίτηση ἀπὸ τὴν ἀξίωση ἀσφαλοῦς προσεγγίσεως τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ, βάσει ἐνὸς ἰδιότυπου ἱστορικο-φιλολογικοῦ ἀγνωστικισμοῦ.

Ἡ ἀναθάρρηση τῆς «φιλελεύθερης» τάσης παρήγαγε μιὰ πληθώρα “εἰκονικῶν” τύπων τοῦ Χριστοῦ: τὸν ἀποκαλυπτικὸ Μεσσία, τὸν Μέγα Διδάσκαλο τῆς ἀνθρωπότητος, τὸν ἐξευγενισμένο Ραββῖνο, τὸν κατὰ τοὺς Ἑσσαίους Διδάσκαλο τῆς Δικαιοσύνης, τὸν πάσχοντα Δοῦλο τοῦ Θεοῦ, τὸν ἀναστάντα Κύριο τῆς Ἐκκλησίας, τὸν ἐσχατολογικὸ προφήτη (κατὰ τὸν τύπο τοῦ Ἡλία), τὸν Γαλιλαῖο τυχοδιώκτη ὁ ὁποῖος κατόρθωσε νὰ ἀνακηρυχθεῖ Μεσσίας, τὴν παραισθησιογόνον ἐμπειρία τῶν πρώτων Χριστιανῶν, τὸν πολιτικὸ ἐπαναστάτη, τὸν θρησκευτικὸ ἀναμορφωτὴ, τὸν ἄθεο, τὸν εἰρημιστὴ, τὸν κομμουνιστὴ ἢ τὸν ἐξυπνο ἐπιτηδευματία, τὸν ἐλθόντα κάποια στιγμή εἰς γάμου κοινωνίαν ἢ τὸν φίλο πολλῶν γυναικῶν, τὸν ἀνδρόγυνο Χριστό, τὸν ἄγαμο καὶ ἀσκητὴ, τὸν φεμινιστὴ ἢ τὸν ὁπαδὸ τῆς ὁμοφυλοφιλίας, τὸν μάγο, τὸν Ἑσσαῖο, τὸν χαρισματοῦχο εὐσεβῆ χωρικό, τὸν περιοδεύοντα Κυνικὸ φιλόσοφο, τὸν Σαμᾶνο καὶ ψυχοθεραπευτὴ, τὸν μέγα μύστη, τὸν ἀγνώστου συμπαντικῆς προελεύσεως ἐπισκέπτη, τὸν περιθωριακό, τὸν Μαῦρο, τὸν οὐσιοεξαρτώμενο κ.ο.κ.³⁶

Ἀκόμη καὶ ἡ ριζικὴ ἀρνητικὴ κριτικὴ, ἡ ὁποία ἀπέρριπτε τὴν ἱστορικὴ ὕπαρξη τοῦ Ἰησοῦ³⁷, νεκραναστήθηκε καὶ ἀπόκτησε νέες δυνάμεις μὲ τὴν ἐπανανακάλυψη τῆς “ἀξιοπιστίας” τῶν Ἀποκρύφων. Συνοδευόμενὴ ἄλλοτε ἀπὸ ἕναν συνεσχια-

35. Γιὰ τὴν εἰσήγηση τοῦ ὅρου βλ. St. Neill / T. Wright, *The Interpretation of the New Testament 1861-1986*, Oxford (Oxford University Press) 1988, σελ. 379-381· ἐπίσης, Ἰ. Καραβιδοπούλου, «Ἡ “τρίτη ἀναζήτηση” τοῦ Ἱστορικοῦ Ἰησοῦ», *Δελτίο Βιβλικῶν Μελετῶν* 31-32 (2002-2003) [= Τιμητικὸ ἀφιέρωμα στὸν Καθηγητὴ Σάββα Ἀγουρίδη], σελ. 117-130.

36. Γιὰ κάποιες ἀπ’ τὶς παραπάνω ἐκδοχὲς τοῦ Ἰησοῦ βλ. J. Reumann, «Jesus and Christology», σελ. 520-524.

37. Βλ. παραπάνω, ὑποσ. 23.

σμένο ἀντισημιτισμό κι ἄλλοτε ἀπὸ μία ὑπερεκτίμηση γιὰ ὅτιδήποτε ἐβραϊκό, πάντοτε δὲ μὲ ἐπιστημονοφάνεια καὶ ἐμπάθεια ἔναντι τοῦ παραδοσιακοῦ Χριστιανισμοῦ, μετέρχεται κάθε εἶδους μέσα, ἔντυπα καὶ ἠλεκτρονικά, γιὰ νὰ διαδώσει—ὅσο γίνεται ἀποτελεσματικότερα— ἄκρως ἀντιφατικές καὶ πρὸ πολλοῦ ξεπερασμένες ἀντιλήψεις³⁸.

Στὸ ἔργο τῆς νέας ἀποκαθηλώσεως τῆς βιβλικο-εκκλησιαστικῆς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ ἀπ' τὶς καρδιές καὶ τὶς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων συμμετέχουν εὐφάνταστοι καὶ στρατευμένοι δημοσιογράφοι ἢ δημοσιογραφοῦντες "ἐλεύθεροι συγγραφεῖς" (ἀπὸ ἀγγλοσαξωνικῆς κυρίως χῶρες), "καλλιτέχνες" κ.ἄ., οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν τὴν τέχνη τῆς αὐτοπροβολῆς καλλίτερα ἀπὸ οἰαδήποτε ἐπιστήμη. Ἐξετάζοντας "ἀντικειμενικά" καὶ "ἀπροϋπόθετα" τὶς γραπτές περὶ τοῦ Κυρίου μαρτυρίες, ἐξαιροῦν τὶς χριστιανικές (!), προκρίνουν δὲ ἐκεῖνες τῶν αἰρετικῶν καὶ τῶν ἀπ' αἰῶνος πολεμίων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐνσαρκώνοντας μὲ πάθος τὴν ἡμιμάθεια καὶ τὴν κακοπιστία, ματαίως ἀναζητοῦν τὰ "λείψανα" τοῦ Ἰησοῦ στὶς θλιβερές "ἀνασκαφές" τους, ἀπειλοῦν δὲ εὐκαίρως ἀκαίρως μὲ ἀποκαλύψεις γιὰ τὶς "ἄγνωστες πτυχές" τῆς ζωῆς Του καὶ προαναγγέλλουν στοιχεῖα πού ἐπὶ αἰῶνες ἀπέκρυβε δῆθεν ἡ ἐπίσημη Ἐκκλησία. Στὸ πλαίσιο τῶν ἀναζητήσεών τους "ἀνακαλύπτουν" ἀνύπαρκτα χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὰ σπῆλαια τοῦ Qumran κατέληξαν, μὲ ἄδηλο τρόπο, στὰ «ἄδυστα τοῦ Βατικανοῦ» (!). Ἀσχολοῦνται μὲ "μυστήρια", ὅπως λ.χ. τὸ «πρῶτο Δισκοπότηρο», ἡ Σινδὸνη τοῦ Τορίνου³⁹ ἢ τὸ ἀρχαιότερο ἐκ παπύρου ἀντίγραφο κειμένου τῆς Καινῆς Διαθήκης⁴⁰, ὡσὰν νὰ κρύβεται σ' αὐτὰ ὅλη ἡ ἀλήθεια, μακριὰ ἀπ' τὸ φῶς τοῦ θεανθρώπινου προσώπου Του. Περιφρονώντας τὰ ἑκατομμύρια τῶν ἀνθρώπων πού ἀφιέρωσαν πίστη καὶ καρδιά σ' Ἐκεῖνον, ἐπιδιώκουν νὰ ἐπιβάλουν

38. Ἐνδεικτικὴ εἶναι στὸ Διαδίκτυο ἡ ἱστοσελίδα ὑπὸ τὸν τίτλο «Radikal Kritik», ὅπου συνιστίζονται ποικιλῶν μοι ἀρνητὲς (ἀμέσως ἢ ἐμμέσως) τῆς ἱστορικότητος τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως: ὀπαδοὶ τοῦ Bruno Bauer (1809-1882) καὶ τῆς «Ὀλλανδικῆς Ριζικῆς Κριτικῆς» τοῦ 19ου αἰ., τῆς λεγόμενης «Σχολῆς τῆς Τυβίγγης», ἡ ὁποία ἤκμασε τὰ ἔτη 1835-1860 ὑπὸ τὸν Ferdinand Christian Baur, τῆς «Θρησκευτοῦστορικῆς Σχολῆς» (τέλος 19ου - ἀρχὲς 20οῦ αἰ.), ἰουδαϊζόντες ἢ ἀντι-εβραῖοι Νεογνωστικοὶ (λ.χ. Νεομαρκιωνίτες), «Ἀμερικανοὶ Ἀθεϊστές», ἐκπεσόντες Προτεστάντες καὶ ἀφορισμένοι Ρωμαιοκαθολικοὶ, ὄψιμοι ὑποστηρικτὲς τοῦ Ἰουδαίου ἱστορικοῦ Ἰωσήπου (37-95 μ.Χ.), παλαιομαρξιστὲς "ἱστορικοὶ" καὶ ἕτεροι πολλοί, οἱ ὁποῖοι σὲ τίποτε ἄλλο δὲν συμφωνοῦν ὅσο στὴν κριτικὴ τους κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ!

39. Περὶ αὐτῆς βλ. I. Wilson, *Holy Faces, Secret places. The Quest for Jesus' True Likeness*, London κ.ἄ. ("Doubleday") 1991.

40. Βλ. σχετικῶς C. P. Thiede/ M. D' Ancona, *The Jesus Papyrus*, London (ἐκδ. Weinfeld & Nicolson) 1996, καθὼς καὶ τὴν εἰσήγησή μας στὸν τόμο: *Κεφαλληνία-Μελίτη. Πρακτικὰ «Συναντήσεως 1999»* (ἐπιμ. π. Γ. Δ. Μεταλληνοῦ· συνεργ. Λ. Μπράνγκ), ἔκδ. Ἰ. Μητροπόλεως Κεφαλληνίας, Ἀθήνα 2003, σελ. 278-294, ἰδιαιτ. 292.

τῆ δική τους κακέκτυπη εἰκόνα περὶ Αὐτοῦ, νὰ μᾶς πείσουν ὅτι εἶναι δικαιολογημένη ἢ ἀθεΐα τους, ἢ παραβίαση ἀπὸ μέρους τους παντοίων λογικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν⁴¹.

Ἄλλοι πάλι, ἀδυνατώντας ν' ἀναιρέσουν τὴν ἱστορικότητα τοῦ προσώπου, θεωροῦν εὐκολότερο νὰ διαγράψουν μὲ μία μονοκονδυλιά τὴν ἀύθεντικότητα τῶν λόγων ἢ τῶν ἔργων ποὺ οἱ Εὐαγγελιστὲς ἀπέδωσαν στὸν Ἰησοῦ⁴². Χαρακτηριστικὰ εἶναι, συναφῶς, τὰ ὑπερδιαφημισθέντα "συμπεράσματα" τοῦ «Jesus Seminar», ἐνὸς κύκλου ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὸ 1985 (Berkeley, Η.Π.Α.) συναντῶνται κατὰ τακτὰ διαστήματα καὶ ἀποφαίνονται διὰ ψηφοφορίας (!) ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς γνησιότητας τῶν «Λογίων» καὶ (τελευταῖα, ἐπίσης) τῶν «πράξεων» τοῦ Ἰησοῦ. Αὐθεντικὴ διδασκαλία τοῦ —κατὰ τοὺς ἴδιους— Γαλιλαίου κοσμοπολίτη, καὶ συγχρόνως φιλελεύθερου καὶ σοφοῦ παραβολοπλάστη, θεωρεῖται μόνον ὅ,τι ἐκφράζει μιὰ πανανθρώπινη σοφία, παραλληλίσιμη μ' αὐτὴν τῶν Κυνικῶν, κι ὄχι ὅ,τι συνδέεται μὲ τὸ ἀκραιφνῶς ἰουδαϊκὸ, ἀποκαλυπτικὸ ἢ ἐσχατολογικὸ ὕλικὸ ποὺ ὑποτίθεται πῶς προσετέθη ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπ' τὴν κοινότητα τῶν Μαθητῶν⁴³.

Τέτοιου εἴδους ἐκλεκτικὲς προσεγγίσεις, οἱ ὁποῖες συχνὰ κυμαίνονται μεταξὺ κοινοτοπίας καὶ παραδοξολογίας, δὲν δειγματίζουσι, βεβαίως, ἀπλὰ συμπτώματα

41. Ὡς παράδειγμα μπορούμε ν' ἀναφέρουμε ἐδῶ "ἐπιστημονικὴ" ἔρευνα, κατὰ παραγγελίαν ὑπηρεσιῶν τοῦ βρετανικοῦ δημοσιογραφικοῦ ὀργανισμοῦ BBC, ἢ ὁποῖα, στηριζόμενη σὲ τυχαῖο δείγμα κρανίου ἀπὸ τὴν Παλαιστίνη τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰησοῦ, κατέληξε —τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 2001— σὲ μιὰ χονδροειδέστατη ἀναπαράσταση τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου Του· ἢ τελευταία, ἐνῶ δὲν διέθετε καμία ἱστορικὴ κάλυψη, προβλήθηκε καὶ ἔλαβε μεγάλη δημοσιότητα, γιὰ νὰ λησμονηθεῖ ὡστόσο πολὺ σύντομα. Οἱ ἴδιοι κύκλοι ἐμφάνισαν —ἕνα ἔτος ἀργότερα— τὶς κατηγορίες τοῦ Κέλσου (2ος αἰ. μ.Χ.) καὶ τῆς μεσαιωνικῆς ἰουδαϊκῆς παρωδίας *Toledoth Jeshu*, ποὺ ἀφοροῦσαν στὴν ἐκ Παρθένου γέννηση τοῦ Ἰησοῦ, ὁμοίως ὡς κάτι νέο, ἀναιρετικὸ τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ· καὶ σ' αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ἢ ἀπήχησιν τοῦ σχετικοῦ ντοκιμαντέρ ἦταν πολὺ προσωρινή.

42. Στὸ σημεῖο αὐτό, βεβαίως, ἔχει προηγηθεῖ ὄχι μόνον ἡ Ριζικὴ Κριτικὴ καὶ ἡ θρησκευο-ιστορικὴ προσέγγισις τοῦ 19ου αἰ., ἀλλὰ καὶ ἡ λεγόμενη «Κριτικὴ τῶν φιλολογικῶν μορφῶν» (Formgeschichte), μεταξὺ τῶν ἐκπροσώπων τῆς ὁποίας συγκαταλέγεται καὶ ὁ γνωστὸς R. Bultmann. Ὁ τελευταῖος ὑποστήριξε λ.χ. ὅτι μιὰ σειρά σοφολογικῶν διδαχῶν ποὺ παραδίδονται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, μᾶλλον, δὲν προέρχονται ἀπὸ τὸν ἴδιο ἀλλὰ προστέθηκαν ἀπὸ τὴν πρώτη Ἐκκλησία, γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὶς ἀνάγκες τῆς· βλ. R. Bultmann, *Jesus*, München/Hamburg ("Siebenstern Taschenbuch") 1965 (1926), σελ. 110-114.

43. Σημειωτέον ὅτι, σύμφωνα μὲ τοὺς περισσοτέρους ἐκπροσώπους τοῦ «Jesus Seminar», μόνις τὸ 18% τῆς ἀύθεντικῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ διασώζεται στὰ Εὐαγγέλια! Στὰ τελευταῖα μάλιστα περιλαμβάνουν κι ἕνα πέμπτο (!), τὸ γνωστὸ *Κατὰ Θωμᾶν* (περὶ αὐτοῦ βλ. Σταμ. Χατζησταματίου, *Τὸ Κατὰ Θωμᾶν Εὐαγγέλιον καὶ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὰ κανονικὰ Εὐαγγέλια*, Ἀθήναι 2003 [ιδ. Διατριβή]).

ἐρευνητικῆς ἀμηχανίας, θεολογικῆς ἐλευθεριότητας (ἢ, πολὺ περισσότερο, ἀντιπα-
ραδοσιακῆς συντηρητικότητας), ἐπιστημονικῆς ἐκκεντρικότητας καὶ προκαταλή-
ψεων. Μᾶλλον περιγράφουν τὰ ἀδιέξοδα μιᾶς ἄνευ ἐκκλησιολογικῶν κριτηρίων
«ἱστορικο-κριτικῆς» ἐκδοχῆς τῆς Βίβλου⁴⁴, ἡ ὁποία καλλιέργησε τὴν ψευδαίσθη-
ση πὼς μπορούμε —ἐπιστημονικὰ καὶ λογικὰ σκεπτόμενοι— νὰ γνωρίσουμε τὸν Ἰ-
ησοῦ, χωρὶς νὰ χρειάζεται νὰ συναντηθοῦμε ποτὲ μαζί Του στὸ πεδίο τῆς προσω-
πικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς πίστεως. Ἀπηχοῦν ἀκόμη τὴν ἀναπαυτικὴ προδιάθεση
ν' ἀπομονώνει κανεὶς ἐντὸς τῆς ἴδιας τῆς Βίβλου —μέ ὁδηγὸ μία ὁμολογιακὴ (προ-
τεσταντικὴ) ἀντίληψη περὶ «κηρύγματος»— τὸ minimum τῶν πιστευτέων καὶ τὸ
maximum τῶν διδασκτέων· νὰ διακρίνει αὐτοκλήτως τὸ δευτερεῦον ἀπὸ τό, κατ'
αὐτόν, πρωτεῦον ὄχι πλέον στὸ ἐμπεριέχον, ἀλλὰ στὸ ἴδιο τὸ περιεχόμενο τῆς εὐαγ-
γελικῆς ἀλήθειας.

Μία ἀνακούφιση ἀπὸ τὸ αἶσθημα κορεσμοῦ ποὺ κατατρέπει σήμερα τὴν ἀνα-
ζήτησή τοῦ Ἰησοῦ μοιάζει νὰ ἐπαγγέλλεται ἡ ἐφαρμογὴ νεότερων μεθόδων, ἀπὸ τὸ
χωρὸ ἰδίως τῶν Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῆς Θεωρίας τῆς Λογοτεχνίας, οἱ
ὁποῖες δίνουν ἔμφαση στὴν πλευρὰ τοῦ ἀναγνώστη (ἀπὸ τὸν ἀρχικὸ ἕως τὸν ση-
μερινό, τὸν κατὰ περίσταση τελευταῖο). Ἡ διάσπαση τοῦ ἀτόμου μᾶς ὑπέμνησε τὸ
δυνατὸ μιᾶς ἄλλης διάσπασης, ἐκείνης τοῦ κειμένου· τὸ τελευταῖο εἶναι προορισμέ-
νο πάντοτε νὰ φανερώσει, μέσα ἀπ' τὴν ἐπικοινωνιακὴ ἐνέργεια ποὺ ἐκλύει, ἕναν
κόσμο ὁλόκληρο καὶ καθ' ἑαυτό, τὴν ἀνεξένεκτη φωνὴ μας ποὺ ἀνταποκρίνεται
ἄμεσα σ' αὐτό. Ὁ Ἰησοῦς καθίσταται καὶ πάλι ὑπόθεση προσωπικῆ· ὁ κίνδυνος
ὅμως δὲν εἶναι μικρός, νὰ φανεῖ ἡ ἀνακτηθεῖσα εἰκόνα Του σύγχυτη καὶ ἀποσπα-
σματικὴ, ἡ δὲ σχέση μας μαζί Του λίγο ἕως πολὺ ρομαντικὴ. Ὁ Χριστὸς ζεῖ μαρ-
τυρούμενος μέσα καὶ μαζί μὲ τὰ κείμενα (κι ὄχι ἀπὸ καὶ χάρι σ' αὐτά), κατὰ τὸν
τρόπο ποὺ κι ἐμεῖς ζοῦμε ἐντὸς τους, τρόπο διαφορετικὸ κάθε φορά, ἀκόμη καὶ γιὰ
τὸν καθέναν ἀπὸ ἐμᾶς. Μπορεῖ ἔτσι ἡ παρουσία Του νὰ ἀποδεσμεύεται τελικὰ ἀπὸ
τὸ ἴδιο τὸ γράμμα καὶ τὴ συνάρτησή του τὴν παρελθοντικὴ· μήπως ὅμως, καὶ πάλι,
ἐλλοχεύει ὁ κίνδυνος νὰ μένει ἀνιστορικὴ; Ἡ σχετικὴ προσέγγισή μᾶς θυμίζει
κάπως τὴν πορεία τῆς μοντέρνας τέχνης: τὴν ἐπιδίωξή της νὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπ' τὸ
καθορισμένο τῶν «Σχολῶν» καὶ τῶν τεχντροπιῶν, ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπ' τὸ συμβα-
τικὸ μὲ τὴν ὑπέρβαση τοῦ ρεαλισμοῦ, νὰ ἐπιβληθεῖ στὸ συγκεκριμένο μὲ τὸ ἀφη-
ρημένο, στὸ περιγραφτὸ μὲ τὸ ἀνεικονικὸ, χαρίζοντας στὸν θεατὴ —συχνὰ αὐθαιρέ-
τως— ἀφορμὴ γιὰ μία ἀτομικὴ διαισθητικὴ ἀνάγνωση.

44. Περισσότερα περὶ αὐτῆς βλ. καὶ στὸ Κ. Μπελέζου, *Χρυσόστομος καὶ σύγχρονη βιβλικὴ
ἔρευνα. Ἡ χρονολογικὴ ταξινόμηση τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀπ. Παύλου*, Ἀθήνα («Διήγησις») 1998, σελ. 96-102.

Πολλὰ εἶναι πράγματι — ἄς μᾶς ἐπιτραπεῖ ἐδῶ νὰ κατακλείσουμε— τὰ προ-
πλάσματα ποὺ δοκιμάστηκαν, κατὰ τοὺς τελευταίους εἴκοσι αἰῶνες, γιὰ τὴν ἀνα-
παράσταση τοῦ Ἰησοῦ τῆς Ἱστορίας. Αὐτὸς ἔγινε τὸ μοντέλο καὶ ὁ στόχος τῶν
ἐπιδιώξεών μας, τῶν φόβων ἢ τῶν ἀντιρρήσεών μας· ὕλικὸ γιὰ “ἐπιστημονικὲς” με-
λέτες ἀνθρώπων ποὺ δὲν πρόλαβαν νὰ γνωρίσουν ἀκόμη τὸν ἑαυτὸ τους· ἀφορμὴ
γιὰ μυθιστορήματα καὶ φανταστικὲς μονομαχίες. Παρέσχε ἐργασία σὲ λογοκλό-
πους καὶ φθηνοὺς μάρτυρες κατηγορίας ἢ ὑπερασπίσεως, σὲ μισθωτοὺς τοῦ λόγου
καὶ τῆς τέχνης, σὲ κριτικοὺς χωρὶς διάθεση ἢ πρόταση διαλόγου, σὲ διαμαρτυρό-
μενους καὶ συζητητές, σὲ πολεμικοὺς κήρυκες καὶ ἀρνητές. Τίποτε ὅμως ἀπ’ ὅσα
κατασκευάσαμε — μὲ τὰ χέρια καὶ τὸ νοῦ καὶ τίς ἐπιθυμίες μας— γιὰ τὸ Χριστὸ δὲν
μπορεῖ νὰ διεκδικήσῃ τὴν αἰωνιότητα· ὅλα εἶναι ψεύτικα, ἂν ὁ Ἰδιος δὲν εὕρισκε-
ται ἐντὸς καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν! Γιατὶ ὁ Ἰδιος, τελικὰ, εἶναι ἡ μόνη προϋπόθεση
γιὰ τὴ γνωριμία μας μαζί Του.

Ἡ κατανόηση, μὲ τὸν συγκεκριμένον τρόπο, τῆς ἱστορικῆς μορφῆς Του λει-
τουργεῖ, φρονοῦμε, ὡς μοναδικὴ πρόκληση γιὰ τὴν κατὰ πρόσωπο συνάντηση καὶ
τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου μαζί Του. Ὅχι μὲ κάποια ἢ περισσότερες ἀλήθειες, ποὺ
προκαλύπτουν τὴν ἀδηλωσύνῃ τῆς οὐσιαστικῆς μας ἀνεπάρκειας, ἀλλὰ μὲ τὴν ἴδια
τὴν Ἀλήθεια, ἡ ὁποία ἔχει πρόσωπο (Ἰωάν. 14,6: «Ἐγὼ εἰμι... ἡ ἀλήθεια»· πρβλ.
18,38), ποὺ —ὅπως ὁ Χριστὸς ἐνώπιον τοῦ πολλὰ ἐρωτῶντος Μεγάλου Ἱεροεξε-
ταστοῦ⁴⁵, τοῦ “χριστιανοῦ” αὐτοῦ καὶ συνάμα ἄθεου νέου Πιλάτου— μᾶς κοιτᾷ βα-
θιὰ στὰ μάτια, μᾶς ἀγαπᾷ καὶ σιωπᾷ· μὲ τὴν Ἀλήθεια ποὺ ἐκφεύγει τῆς λογικῆς,
τῆς ἠθικῆς καὶ τῶν σκοπιμοτήτων μας, τῆς ἀνέραστης ἢ ἐπιδεικτικῆς συναι-
σθημάτων λατρείας μας· μὲ τὴν Ἀλήθεια ἡ ὁποία αὐτοπροσφέρεται διαρκῶς στὴν
Ἐκκλησία, ὡς ἐμπειρία προσωπικὴ καὶ μυστηριακὴ, ὡς «μαρτυρία ἐν Πνεύματι»
τῶν ἀνὰ τοὺς αἰῶνες μαθητῶν Του, ὡς κοινωνία πίστεως, καὶ ἱστορικὴ ἥτοι ἐσχα-
τολογικὴ καινότητα ζωῆς.

45. Βλ. Φ. Ντοστογιέφσκι, Ἰδέλφοι Καραμάζοφ, Μέρος 2°, βιβλίον V, κεφ. Ε'.